

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування» освітньо-професійної програми
«Місцеве самоврядування»

Сидорова Поліна Андріївна

Науковий керівник к.е.н., доцент
Берданова Ольга Володимирівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань.

Студентка

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від «07» грудня 2023 р., протокол № 18.

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор
Колтун Вікторія Семенівна

(підпис)

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Сидорова П. А. А Зарубіжний досвід розробки та впровадження стратегій економічного відновлення країни після збройних конфліктів. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Кваліфікаційна магістерська робота присвячена дослідженню зарубіжного досвіду розробки та впровадження стратегій економічного відновлення країни після збройних конфліктів. Зазначений аналіз виконується з метою визначення найкращих практик та рекомендацій для України. У ході дослідження розглядаються стратегії відновлення, фінансування, міжнародна співпраця та інновації. Результати дослідження можуть сприяти ефективному відновленню економіки та суспільства після конфлікту.

Ключові слова: збройні конфлікти, економічне відновлення, міжнародна співпраця, стратегії, рекомендації, інновації.

ANNOTATION

Sydorova P. A. Foreign experience in the development and implementation of strategies for economic recovery after armed conflicts. – Qualifying master's thesis on the rights of manuscript.

Qualifying master's thesis for obtaining a degree of higher education of the second (master's) level in the field of knowledge 28 «Public management and administration», specialty 281 «Public management and administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2023.

The master's thesis is devoted to the study of foreign experience in developing and implementing strategies for economic recovery after armed conflicts. This analysis is carried out to identify best practices and recommendations for Ukraine. The study examines recovery strategies, financing, international cooperation, and innovation. The results of the study can contribute to the effective recovery of the economy and society after the conflict.

Keywords: armed conflicts, economic recovery, international cooperation, strategies, recommendations, innovations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	7
1.1 Вплив збройних конфліктів на економіку країни.....	7
1.2. Засоби та підходи до економічного відновлення.....	10
1.3. Важливість міжнародної співпраці в процесі відновлення	11
РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	14
2.1. Стратегії економічного відновлення у країнах, що пережили збройні конфлікти	14
2.2. Впровадження інноваційних підходів у відновленні економіки.....	23
2.3. Роль міжнародної допомоги та фінансування в процесі відновлення.....	36
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	40
3.1. Порівняння зарубіжного та вітчизняного досвіду економічного відновлення після збройних конфліктів.....	40
3.2. Рекомендації для розробки та впровадження стратегії економічного відновлення України	47
3.3. Можливі сценарії економічного відновлення України	51
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Збройні конфлікти та війни залишають серйозні економічні та соціальні наслідки для країн, що потерпають від них. Дослідження цієї теми дозволяє визначити найкращі практики та стратегії, які допомагають країнам відновитися після конфліктів та швидше повернутися до стабільного економічного розвитку. Для України 2022 рік почався власне з повномасштабного нападу на нашу країну з боку РФ. Така агресія спричинила невідворотні та величезні наслідки та шкоду. Про відродження та відбудову варто починати дискусію ще до кінця війни, оскільки даний процес триватиме ще багато років.

Отже, релевантність даної роботи зумовлена розумінням того, які управлінські стратегії щодо відновлення варто врахувати під час післявоєнної реконструкції України, а відтак, які саме проблеми та труднощі постануть при утворенні, опрацюванні та реалізації проєктів з відбудови та осучаснення України. Розуміння процесу відновлення та відбудови країни вкрай важливе, і цю дискусію варто розпочати ще до завершення війни, оскільки процес відновлення триватиме ще багато років. У контексті України це надзвичайно актуальна тема, оскільки країна стикається з великими викликами та завданнями у післявоєнній реконструкції. Розгляд управлінських стратегій та підходів до відновлення важливий для визначення того, які кроки та проєкти варто включити в плани відновлення України. Враховуючи суттєвість цього процесу, важливо розуміти, які проблеми та труднощі можуть виникнути при розробці та реалізації цих проєктів, спрямованих на відбудову та сучасне розвиток України. Зарубіжний досвід в цьому контексті є джерелом цінних уроків та інноваційних рішень, які можуть бути застосовані в країнах, що пережили збройні конфлікти. Дослідження основних чинників відновлення країн після воєн і воєнних конфліктів, може служити важливим джерелом для створення нової концепції реконструкції економіки України після повномасштабного вторгнення.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо стратегій економічного відновлення України після збройного конфлікту на основі зарубіжного досвіду.

Відповідно до поставленої мети, у цій роботі визначено такі **завдання**:

- дослідити питання впливу збройних конфліктів на економіку країни.
- розглянути ключові інструменти й шляхи відбудови економіки після закінчення збройних конфліктів.
- визначити значущість міжнародних зв'язків у питанні економічного відновлення.
- охарактеризувати моделі економічного відновлення, що реалізуються в державах, що постраждали від збройних конфліктів.
- проаналізувати інноваційні практики щодо відбудови економіки в контексті зарубіжного досвіду.
- визначити значення міжнародної підтримки та залучення фінансових ресурсів при здійсненні економічних перетворень в інших державах.
- зіставити вітчизняний та зарубіжний досвід подолання наслідків збройних конфліктів.
- запропонувати практичні рекомендації стосовно формування та реалізації стратегії відбудови економіки для України.
- проаналізувати ймовірні шляхи розвитку економічної ситуації в Україні після завершення збройних конфліктів.

Об'єктом дослідження є процеси економічного відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів та вторгнень.

Предметом дослідження є зарубіжний досвід розробки та впровадження стратегій економічного відновлення країни після збройних конфліктів.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної магістерської роботи застосовувалися такі методи, як: синтез, порівняльний аналіз та зіставлення, моделювання і прогнозування.

Інформаційна база дослідження. Всі публікації складаються з наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі економічного відновлення, публікацій у періодичних виданнях, інформації статистичного характеру, а також мережевих інформаційних даних. Відповідно до предметного підходу, наявні матеріали слід класифікувати за категоріями:

- дослідження про вплив збройних конфліктів на економічну ситуацію.
- праці присвячені аналізу методів стабілізації фінансової системи та стимулювання економічного росту.
- матеріали, пов'язані з міжнародних угод та спільних ініціатив у сфері економічного відновлення.

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, а також додатків. Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Вплив збройних конфліктів на економіку країни

Попри численні дослідження наслідків Першої та Другої світової війни на сферу національних економік, у сучасному періоді локальні війни та громадянські війни характеризуються абсолютно іншою спеціалізацією, динамікою і тактикою, що, таким чином, позначається на їхніх можливих економічних наслідках. Наслідки збройних суперечностей на розвиток економіки слід враховувати у двох аспектах – глобальному та локальному. Наявність воєн малої інтенсивності в різних частинах світу підготовує економіку за допомогою бурхливого розвитку військово-промислового сектора, а також наявності можливості екстерналізації витрат у капіталістичній системі.

У рамках локального масштабу будь-яке збройове протистояння є спустошливим для економіки країни, від початку зорієнтованої на функціонування в спокійний час. У разі, коли конфлікт стає затяжним, це тягне за собою зміну формату життя суспільства в усіх аспектах. Для економічної системи характерне пристосування та перехід до нових методів роботи. Зустрічаються парадоксальні моменти, коли виникають нові можливості «заробляти» на протистоянні, а це викликає появу осіб, зацікавлених у його продовженні. Щодо економічних і політичних наслідків залучення до конфлікту, то вони напряду залежать від можливості не допустити поширення збройних дій на власні території, а також від розміру підтримки з боку спільноти, для чого не лише треба мати достатньо глибокі знання та уявлення.

Необхідно наголосити, що в нинішніх дослідженнях щодо економіки конфлікту спостерігається тенденція до поступового збільшення галузі вивчення шляхом розширення ресурсної бази відносно ресурсного потенціалу; визначення

природнопричинних відносин та впливом між індикаторами щодо ефективності економіки конфлікту; дослідження не лише прямих, а й опосередкованих наслідків та додаткових результатів конфлікту, зокрема, дослідження проблематики внутрішнього переміщення та у справах біженців; окреслення проблем зміни клімату в межах вивчення передумов, що зумовлюють зміну клімату [2]. Поряд із цим, варто також зазначити, що в джерелах окремо вивчають кількість конфліктів, які дотичні до досліджень щодо конкретної країни (незалежно від того, є це разовою подією, або ж держава постійно перебуває у зоні впливу конфлікту та виходить із нього).

Закінчення холодної війни, скорочення військових бюджетів і поява великих військових інновацій змінили структуру оборонної промисловості. Еволюція військової справи й технологій та зміна принципів військового протистояння спричинили зародження таких типів конфліктів, як асиметрична війна, де військово-технічна перевага однієї держави більше не є запорукою її безпекової стабільності. Важливе місце у міжнародних взаємовідносинах основних держав-виробників озброєнь посідає військова перевага, адже оборонний сектор за своєю природою є важливою складовою національного продукування, а рішення, що виносяться у цій галузі, справляють особливий вплив на структуру національної економіки [4]. Дискусійним питанням лишається питання щодо впливу оборонних видатків на зростання економіки.

Важливо також враховувати еволюцію внутрішніх і зовнішніх загроз, що стоять перед країнами, адже витрати на військові потреби, з однієї сторони, здатні мати згубний вплив на темпи економічного зростання, а з іншого – стимулювати його при наявності зовнішніх загроз. Особливої уваги вимагають способи формування бюджету, що стосуються різних типів макроекономічного розбалансування: зростання інфляції внаслідок монетарної політики, застосування золотовалютних резервів у період валютних криз та залучення зовнішніх запозичень під час виникнення кризи зовнішньої заборгованості. Запозичення для закупівлі озброєнь здатні чинити вплив на процентні ставки на внутрішньому ринку, що, у відповідь, може спричинити ефект зворотного впливу на рівень інвестицій у приватному та державному секторах [8].

Поряд з аналізом частки військових витрат у ВВП актуальними також можна визнати такі показники, як інституціональна система країни та тип правління, що визначає розподіл видатків, рівень підзвітності та прозорості військових бюджетів. Поряд з цим, в рамках конфлікту вона дійсно повинна розглядатися як актуальна форма бізнесу, діяльність якого пов'язана з отриманням зброї, набором, вихованням і навчанням кадрів, захопленням окремих територій, логістикою і ланцюгами поставок, дослідженнями та інноваціями, вилученням прибутку від функціонування приватних військових компаній і т.д.

Водночас конфлікт є й своєрідним інструментом привласнення, адже нерідко передбачає використання ресурсів окупованих територій, захоплення майна, капітальних інвестицій, предметів споживання, історичних та культурних цінностей, рабство тощо. Економічний вплив на цільову державу пов'язаний передусім із загибеллю людей, руйнацією критично важливої інфраструктури, припиненням торгівлі, інвестиційної та освітньої діяльності, а також складним процесом розвитку в постконфліктний період.

Вплив конфлікту на економічну діяльність можна оцінити за шкалою, створеною для експериментальних оцінок розвитку економіки [11]. Дана концепція включає наступні складові: коефіцієнт зростання (швидкість заощаджень або технологічний прогрес) та рівень руйнування (швидкість амортизації), тобто всі вони присутні в кожному секторі економіки і варіюються з плином часу. Спільно ці значення і темпи їх змін зумовлюють як сподіваний рівень багатства, так і швидкість економічного зростання. Характеризуючи вплив збройного конфлікту на економіку, слід розглянути декілька наступних елементів:

- скорочення обсягів інвестицій – внаслідок війни спостерігається втеча інвестицій, підвищуються відсоткові ставки;
- бюджетні дисбаланси та зниження рівня особистих заощаджень;
- одностороннє й одностороннє виділення коштів, субсидії від держави, добродійна діяльність, підтримка благодійників, пряма військова допомога з-за кордону;
- руйнування матеріальних цінностей – пошкодження найважливіших

- об'єктів важливих комунікацій, промисловості та енергетики;
- населення: скорочення кількісних показників щодо населення та його якості – смерть внаслідок воєнних дій, голоду, хвороб;
 - взаємовигідні обмінні операції, котрі передбачають існування економіки у вільному, вільному, прозорому та вільному від корупції конкурентному середовищі;
 - технологічних нововведень – протягом військових зіткнень економічні управлінці заохочуються до покращення й більших вкладень у розроблення новітніх розробок (споріднений до цього питання твердження, що війна є позитивним явищем, адже заохочує дух змагання);
 - викривлення ринкової кон'юнктури – використання примусової праці, рабовласництво;
 - порушення цілісності людського капіталу;
 - руйнація трудового ресурсу – втрата трудових ресурсів під час конфлікту в наслідок трудової міграції й зниження рівня добробуту та здоров'я;
 - зменшення вкладень у формування людського капіталу – обмеження або руйнація навчального та наукового потенціалу, зменшення їхнього рівня та темпів розвитк [35].

Вказані фактори сприяють різкому скороченню економічних досягнень держави, поширенню рівня безробіття та збільшенню масштабів втрат як трудових, так і матеріальних активів. Тому військові конфлікти чинять величезний вплив на розвиток вітчизняної економіки, а отже, для їх подолання та зміцнення довіри й повернення стійкості після їх вирішення слід вжити невідкладних заходів.

1.2. Засоби та підходи до економічного відновлення

Відмінність між двома категоріями – війною та збройним конфліктом з точки зору економічної перспективи криється в обсягах економічних зрушень та втрат. Приміром, війна спричиняє кількісні зміни в статусі суспільних інститутів, адже саме

державні органи розпочинають вирішувати ті конкретні проблеми, які несе за собою війна. Таким чином, діяльність держави перебудовується таким чином, щоб гарантувати забезпечення перемоги над ворогом. Протягом збройного зіткнення більш обмеженими, порівняно з війною, є цілі політичного характеру. Відповідно, за міжнародним правопорушенням, збройні конфлікти між окремими країнами, а іноді й всередині окремих груп (повстанців), розглядаються саме як громадянська війна, а не як війна.

Існують важливі відмінності між післявоєнними та постконфліктними заходами з відновлення економіки. Повоєнна відбудова первісно розглядалася як фізична регенерація пошкоджених промислових підприємств, громадських об'єктів, зруйнованого сільськогосподарського виробництва і т.д. Зараз економічне відновлення можна трактувати в широкому сенсі як заходи, що вживаються в різних секторах економічної діяльності країни для відновлення її конкурентної здатності, стабілізації обсягів виробництва, підняття стандартів добробуту та збільшення обсягів внутрішнього і зовнішнього споживчого попиту за умови застосування нових підходів та новітніх технологічних розробок [13].

Основою процесу відбудови повинні стати розробка конкретних програм «пожвавлення» економічного життя країни й концентрація всіх зусиль на пожвавленні промислового та сільськогосподарського секторів. Також відновлення економіки після збройного конфлікту потребує визначення шляхів активізації та забезпечення подальшого функціонування конкретного регіону, надання населенню належних умов життя, усунення різноманітних проблем соціально-економічного спрямування, зумовлених конфліктом, поновлення структури інфраструктури та її інтеграції з інфраструктурою сусідніх областей країни, а відтак створення механізму фінансування для досягнення поставлених цілей.

1.3. Важливість міжнародної співпраці в процесі відновлення

В процесі післявоєнної відбудови міжнародна співпраця має вирішальне значення для процесу забезпечення стабілізації, відтворення та подальшого

відновлення країни, що перебуває у стані збройного конфлікту. Значення міжнародного співробітництва під час післявоєнної перебудови важко недооцінити. Це вирішальний фактор сприяння успішному відновленню та стабільному розвитку країни, що постраждала від збройного конфлікту. Наведемо деякі основні положення, які вказують на необхідність розвитку міжнародного співробітництва в даному контексті:

1. Економічна безпека та ресурси. Внаслідок війни держава потерпає від суттєвих фінансових наслідків і вимагає фінансування для реконструкції інфраструктури, економіки та системи надання адміністративних і соціальних послуг. Великі міжнародні організації, зокрема Світовий банк і МВФ, а також держави-донори, надають кредити і гранти для підтримки економічної діяльності та розвитку країни.
2. Гуманітарна допомога. Під час збройного конфлікту населення може зіткнутися з гуманітарною кризою, що передбачає невідкладні зусилля. Найважливішу допомогу жертвам надають міжнародні гуманітарні організації, такі як Комісія Червоного Хреста та ЮНІСЕФ, надаючи їм їжу, медичну допомогу та притулок.
3. Технічна підтримка та експертиза. Представники міжнародних інституцій та агенцій забезпечують технічну допомогу для удосконалення врядування, впровадження реформ, покращення розвитку інфраструктури та забезпечення підтримки таких секторів, як освіта та охорона здоров'я.
4. Контроль і підтримка стабілізації. Організації можуть забезпечувати послуги з проведення моніторингу, нагляду та підтримки миру з метою гарантування дотримання міжнародно-правових принципів у галузі прав людини та урегулювання конфліктів, що забезпечує зміцнення стабільності та досягнення миру.
5. Державна підтримка та дипломатичні зусилля. Світова співдружність може сприяти веденню дипломатичних переговорів і політичним процесам, спрямованим на припинення конфлікту і відновлення

стабільності в країні. Завдяки всім цим аспектам країна, що виходить з війни, відновлюється і покращує якість життя свого народу. Важливою умовою ефективної постконфліктної відбудови та сталого розвитку є міжнародна співпраця [16].

Висновки до розділу 1

Збройні конфлікти мають значущий негативний вплив на економіку країни, призводячи до руйнування і втрати господарської інфраструктури, а також до розпаду соціальних систем. Відновлення стає складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Загалом, підкреслено важливість ретельної розробки стратегій економічного відновлення після збройних конфліктів, а також акцентовано увагу на значенні співпраці з міжнародними партнерами для досягнення стійкого економічного відновлення і покращання життя населення.

РОЗДІЛ 2

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

2.1. Стратегії економічного відновлення у країнах, що пережили збройні конфлікти

Окрім двох світових воєн, у ХХ столітті спостерігалось понад 350 локальних воєн і військових конфліктів. Всього 36 локальних воєн і військових конфліктів було зафіксовано до Першої світової війни, у протигагу 80 у роки між військовими конфліктами та більш ніж 250 після Другої світової війни. Загалом після 1945 року у збройних протистояннях було втягнутих понад 12 мільйонів військовослужбовців з майже 100 країн світу, загинуло понад 35 мільйонів осіб [11].

Окрім терміну «війна», Женевські конвенції 1949 року застосовують терміни «міжнародний збройний конфлікт» (стаття 2) та «неміжнародний збройний конфлікт» (стаття 3). У результаті, поняття «збройний конфлікт» стало застосовуватися частіше, ніж термін «війна», особливо починаючи з 1950-х років. Такий перехід викликаний переважно політичними та ідеологічними міркуваннями, прагненням змістити фокус цих термінів і встановленням принципу заборони ведення війни як інструменту розв'язання міжнародних конфліктів [35].

Цілком очевидно, що відмінність між поняттями «війна» і «збройний конфлікт» є достатньо умовною, проте така відмінність має певні наслідки для права, що стосується збройних конфліктів. Прийнято вважати, що поняття «збройний конфлікт» є дещо ширшим і покриває поняття «війни». Водночас, не кожен воєнний конфлікт можна назвати війною, адже між цими поняттями існує суттєва відмінність.

Міжнародний досвід країн, що зуміли пережити війну та розвинути свою економіку, може слугувати чудовим прикладом для нашої країни. Ґрунтуючись на міжнародному досвіді, можемо констатувати, що наявність усіх рівнів підприємництва та їх оптимальне співвідношення є ключовою ознакою ринкової економіки. Сьогодні роль малого та середнього підприємництва є надзвичайно важливою, оскільки цей сектор забезпечує робочі місця, знижує показники

безробіття, впливає на формування бюджету країни, визначає її імідж на міжнародному ринку та сприяє інноваційному розвитку [38].

Прикладами економічного розвитку України є Японія (японське економічне диво), Ізраїль, Західна Німеччина, Південна Корея та Італія – кожна з держав, будучи повністю зруйнованою, змогла відновити свою економіку та здійснити прорив в економіці. Вони змогли розробити плани подальшого існування та процвітання [21].

Звернімося до досвіду Ізраїлю, який, окрім іншого, розробив план розбудови та забезпечення процвітання малих і середніх підприємств, що зміцнить економіку держави. Здійснити такий економічний прорив Ізраїлю допомогла система державної підтримки, яка заохочує створення нових робочих місць та зростання зайнятості. Держпідтримка представлений в країні цілою низкою установ. Науково-технічні прориви Ізраїлю значною мірою стали можливими завдячуючи діяльності невеликих приватних компаній, котрі займалися розробкою нових технологій. Ізраїльське управління з підтримки МСП створило міжнародну програму діяльності, що включає встановлення партнерських відносин й укладення угод для забезпечення розвитку малих і середніх підприємств, обміну делегаціями та участі в заходах з підтримки МСП, спрямованих на обмін інформацією між різними державами. Департамент підтримки МСП складається з представників міністерств, бізнес-організацій та неурядових організацій, які розробляють програми підтримки всіх видів бізнесу та контролюють їх реалізацію. Ця організація фінансується Міністерством торгівлі та промисловості. Її основними завданнями вважаються:

- створення та запровадження державної допомоги;
- надання підприємцям інформації щодо стимулювання розвитку підприємництва;
- створення місцевих центрів допомоги малим і середнім підприємствам;
- втілення всіх методик у життя;
- гармонізація інституцій та органів, що займаються питаннями МСП;
- проведення тренінгів та навчальних заходів з питань започаткування та управління бізнесом;
- створення цільових фондів допомоги малим і середнім організаціям [23].

Завдяки малому бізнесу працевлаштовується велика кількість людей з інших регіонів. Економічне відновлення та розвиток мають бути підкріплені програмами відродження сільського господарства та промисловості. Післявоєнне відновлення економіки вимагає створення сприятливих умов і заходів для відродження регіонів і держави загалом. Крім того, слід розробити план дій щодо повернення людей у райони, які вони були змушені покинути, та створення умов для життя.

Серед не менш відомих прикладів повоєнної відбудови в Західній Європі – план Маршалла. Німеччина, Італія, Франція та Польща були країнами, котрі постраждали від найбільших руйнувань під час Другої світової війни. Після Другої світової війни більша частина промислових міст була зруйнована, міжнародна торгівля зупинилася, а мільйони людей жили в таборах біженців в інших країнах. Зі зруйнованою транспортною інфраструктурою міст відновити економіку країн було неможливо. Наприкінці Другої світової війни в Західній Європі знищили 5 мільйонів будинків і зібралось 12 мільйонів переселенців [23].

«План Маршалла» був програмою економічної допомоги країнам, що брали участь у війні. Європейські країни отримали 15 мільярдів доларів фінансової допомоги, яка була спрямована на відновлення продуктивності в промисловості та сільському господарстві, створення робочих місць і розвиток внутрішньої та міжнародної торгівлі. Планом Маршалла передбачалось створення абсолютно нової системи кредитування та формування концепції «соціального сільськогосподарського ринку» шляхом стимулювання конкуренції через закон попиту та пропозиції, виробництво достатньої кількості основних продуктів для громадян, утримання ринку в певних межах та зниження його негативного впливу на соціально вразливі групи населення (малозабезпечені, безробітні та інш.). Вживалися також певні запобіжні заходи щодо недопущення надмірної концентрації виробництва і капіталу в регіоні з метою запобігання виникненню монополізму [36].

Так, пряма фінансова допомога держав, які надавали кошти на відбудову окремих галузей економіки, та іноземні інвестиції відіграли значну роль у відновленні економік країн, що зазнали значних збитків. Визначним прикладом може слугувати Японське економічне диво. Диво (за словником) є результатом процесу, який

неможливо обґрунтувати і який викликає почуття великого здивування. Повоєнне процвітання Японії також можна назвати дивом, але дивом, яке можна продемонструвати за допомогою економічних законів. Японський уряд створив ряд реформ, які були запроваджені у п'яти сферах. Першою була ліквідація монопольних об'єднань, існуючих на момент проведення реформи. Згідно із законом, антимонопольні об'єднання підлягали процедурі розпуску, а їхні акції підлягали виконанню та продажу на загальних торгах [19].

Друга сфера – сільське господарство. До війни землевласники володіли більш ніж половиною сільськогосподарських угідь в Японії. Вони здавали її в оренду звичайним фермерам на не вигідних умовах. Отримані від фермерів платежі землевласники інвестували в інші сектори, оскільки не були свідомо налаштовані на розвиток сільського господарства в Японії. Згодом, вже після завершення війни, держава придбала землю у поміщиків і продала її фермерам за півціни. Також були запроваджені інші привілеї щодо землекористування, які спричинили швидкий розвиток сільського господарства. Держава створила сприятливі умови для землекористування, і більшість фермерів були залучені до обробки землі. До 1960-х років Японія спромоглася повністю забезпечити себе основними продуктами харчування. Саме ці перетворення дозволили Японії подолати проблему безробіття в промисловій сфері та у сфері послуг [39].

Третім напрямком була реформа ринку праці. Вперше було запроваджено восьмигодинний робочий день. Робітники здобули право створювати профспілки, організовувати та брати участь у страйках і акціях протесту. Крім того, було встановлено шестиденну оплачувану відпустку. Ці реформи поліпшили умови праці для робітників. Працівники отримували гарний зарібок, який вони могли відкласти на предмети першої необхідності та дозвілля.

Четверта сфера – це система освіти. Якість освіти в Японії незмінно вважається найвищою. Створено велику кількість закладів для підготовки менеджерів середньої ланки та розвитку навичок робітників. Рівень освіти серед працівників відіграв надзвичайно важливу роль у процесі розвитку економіки країни.

Фінансовий сектор – це п'ята сфера. Японією була створена програма фінансової стабілізації. Держава контролювала увесь грошовий обіг у країні (рівень заробітної плати, динаміку цін, функціонування банківських установ) [19].

Вищезгадані напрямки реформ відіграли позитивну роль у процвітанні японської економіки, адже після цього було ще багато реформ, проте вони лише підсилювали та вдосконалювали зазначені напрямки. Наступною ланкою, яка дозволила Японії створити своє «економічне диво», надавалася американська допомога, а саме:

- кредити на закупівлю надлишкового озброєння американської армії;
- лізинг американських кораблів;
- постачання будівельних матеріалів.

Японія також створила Національну фінансову корпорацію, яка надає фінансову підтримку малому бізнесу. Якщо підприємець стає неплатоспроможним, держава бере на себе зобов'язання виплачувати борги. Наразі японська влада підготувала проект закону про заснування малого та середнього бізнесу. В Японії створена загальнонаціональна система підтримки малого та середнього бізнесу, в рамках якої влада здійснює моніторинг стану підприємств, проводить комплексні дослідження та оцінює ефективність державних заходів для бізнесу. Завдяки такій програмі уряд дізнається про проблеми всіх підприємств і може індивідуалізувати підтримку. Наразі в Японії створено Національну фінансову корпорацію, що відповідає за погашення боргів у разі неплатоспроможності. Крім того, існує багаторівнева система гарантування кредитів, що знижує ризик неповернення позик, а також широко поширена приватна власність, оскільки влада країни створила умови, за яких легше розпочати бізнес, не витрачаючи багато грошей, головне – мати цікавий продукт, який зацікавить клієнтів [39].

Інший приклад – Сінгапур, який є найкращим місцем для заснування бізнесу. Тут відмінна фінансова інфраструктура, політична стабільність і хороша правова система. Податкова система Сінгапуру розроблена таким чином, щоб максимально привабити інвесторів до країни:

- державні гарантії для інвестицій;

- звільнення від сплати податків для іноземних підприємців, які проживають в країні тимчасово проживають в країні вільний рух готівки;
- звільнення від подвійного оподаткування.

Держава прагне привернути іноземних інвесторів і створює для цього відповідні передумови. У Сінгапурі держава покриває 90% коштів на навчання для кваліфікованих працівників, які зайняті або працюватимуть на малих та середніх підприємствах. Задля цього в країні існують як приватні, так і державні освітні установи. Керівництво будь-якої компанії після закінчення навчання може запросити спеціаліста на роботу [18].

Південна Корея – ще один приклад повоєнного розвитку. Після закінчення Корейської війни (1950-1953) країна була повністю зруйнована і розділена на дві частини. Основні промислові підприємства країни залишилися в Північній Кореї. Показник валового внутрішнього продукту на душу мешканців Південної Кореї становив 80 доларів США, що суттєво нижче, порівняно з африканськими країнами, але Південна Корея змогла знайти правильні рішення для розвитку своєї економіки. США надали значну підтримку, тому відбудова міської інфраструктури відбувалася за рахунок місцевої економіки [28].

Відбудова міської інфраструктури відбувалася за рахунок США. Реалізація продукції в той час сприяла збільшенню державного бюджету, але економічне диво не відбулося і США пропонували владі Південної Кореї змінити свою політику, внаслідок чого уряд країни змінив свій погляд на перспективи її розвитку. Важливим фактором розвитку підтримки малого та середнього бізнесу в Південній Кореї стало збільшення державних гарантій для експортних операцій. Держава гарантує позики та кредити малим і середнім підприємствам. У країні створені проекти з підтримки інноваційних винаходів, які включають підтримку бізнес-інкубаторів при університетах, фінансування освіти та навчання, а також розробку нових технологій.

Щоб знайти правильне рішення для відновлення міської інфраструктури, українська економіка може скористатися досвідом подолання конфліктів у колишньому королівстві Югославія. Розпад розпочався зі Словенії, яка стала

незалежною після підписання Бріонської декларації, але Боснія та Герцеговина не отримала незалежність так легко, адже належала до найбідніших регіонів Югославії.

Конфлікт у Боснії і Герцеговині спалахнув у 1992 році. 6 квітня 1992 року Європейська спільнота визнала Боснію і Герцеговину самостійною країною, але конфлікт не припинився. Для врегулювання конфлікту було розроблено чотири варіанти, три з яких були запропоновані європейськими країнами, а четвертий – Сполученими Штатами, що посприяло підписанню Дейтонської угоди [14].

Один з них називався планом Каррінгтона-Кутілейру, за іменами його авторів члена Палати лордів Великої Британії П. Каррінгтона та португальського дипломата Ж. Кутілейру. Успіхом план не увінчався, так як після того, коли через десять днів керівники угруповань підписали угоду, мусульманський лідер А. Ізетбегович вилучив свій підпис, що призвело до скасування домовленостей [14].

Другий план розв'язання проблеми – це план Венса-Оуена, який складається з наступних пунктів:

1. Боснія і Герцеговина повинна отримати офіційне визнання як незалежна держава «План Венса-Оуена».
2. Впродовж трьох днів має бути завершений озброєний конфлікт і розведені сили.
3. Країну поділяють на 10 кантонів.

Третій пункт не влаштував представників місцевої влади боснійських сербів, через що план був вдруге скасований. Іншим варіантом рішення конфлікту був план Оуена-Столтенберга, який також провалився через те, що мусульманська сторона вкотре зірвала договірні домовленості [16].

Крайнім успішним варіантом вирішення конфлікту була Контактна група, до якої входили США, що забезпечило підтримку гарантій мирних домовленостей. У 1994 році створено документ Контактної групи, згідно з яким планувалося формування трьох кантонів у Боснії і Герцеговині, тобто розділення країни на дві частини. Вже 21 листопада 1995 року було досягнуто домовленості про встановлення миру в Боснії і Герцеговині. Завершення збройного конфлікту було дуже непростим і тривалим завданням. Держава перетворилася на центр конфлікту між кількома

сторонами (мусульманами-боснійцями, сербами та хорватами). Припинення збройного конфлікту без зовнішньої допомоги інших держав було б надзвичайно проблематичним або навіть неможливим

Сумарні матеріальні збитки, завдані війною, склали майже 200 мільярдів доларів США. Основними учасниками економічної реконструкції Боснії і Герцеговини стали Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, Програма розвитку ООН, Світовий банк, Європейська комісія та Міжнародна група управління. Іноземними партнерами було створено та впроваджено Пріоритетну програму відновлення та відродження. Світовий банк планував досягти цілей відновлення за допомогою кредитування, комбінації секторальної та економічної діяльності, а також шляхом політичного діалогу. Для впорядкування державних фінансів Світовий банк схвалив надання двох кредитів, що стосувалися наповнення державного бюджету, посилення прозорості фінансових операцій, прив'язки річних бюджетів до економічного розвитку, а також проведення реформ і вдосконалення системи оподаткування [27].

Основні пріоритети економічного розвитку Боснії і Герцеговини: розвиток бізнес-середовища, Боснія і Герцеговина знаходиться на стадії реформування правової системи та грошово-кредитної системи. Для кращого розуміння всіх вищезгаданих дослідів можна розглянути порівняльну таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Основні чинники відновлення та розвитку країн після завершення воєнних дій

Чинники	Німеччина	Японія	Південна Корея	Грузія
Нова команда реформаторів (патріотів)	+	+	+	+
Визначення концепції та моделі розвитку	+	+	+	+
Розробка внутрішньої та міжнародної економічної політики (стратегії розвитку)	+	+	+	+
Реалізація структурних реформ, спрямованих на оновлення та нарощування виробництва і торгівлі, підвищення	+	+	+	+

продуктивності праці, зайнятості, посилення цінової стабільності				
Визначення пріоритетних (ключових) галузей та напрямів розвитку	+	+	+	+
Зовнішня допомога (грошова, ресурсна)	+	+	+	-
Розроблений механізм використання власних (для поточних витрат) і запозичених (для капітальних інвестицій) коштів	+	+	+	-
Контроль (обмеження прав уряду) кредиторів над діями уряду (використанням отриманих коштів). Нові схеми розрахунків та погашення кредитів	+	+	+	-
Створення ефективної системи управління економікою (активна участь держави)	+	+	+	+
Зростання споживання та доходів населення	+	+	+	-
Боротьба з корупцією	+	-	+	+
Географічна наближеність і доступність місцевих ринків	+	+	+	+
Недопущення надмірної концентрації виробництва і капіталу, уникнення формування монополій	+	+	+	+
Реалізована соціальна політика	+	+	-	+

Розроблено автором за [28].

Вищезазначені документи пропонують певну стратегію і певну динаміку, впровадження якої, окрім іншого, надасть спроможність здійснити реконструкцію зруйнованої системи господарювання в контексті суттєвих змін, що відбуваються у світі, базуючись на сучасних геополітичних пріоритетах учасників конфлікту. Наразі світове товариство зіткнулося з масштабною загрозою - воєнною агресією рф, яка загрожує всьому світові. Найближчими і найбільш суттєвими ефектами є міграційна,

енергетична, фінансова, міграційна, продовольча та економічна кризи, які зачіпають весь світ, але особливо серйозні наслідки матиме війна в Україні. Задля їх усунення слід використовувати лише результативні, обдумані підходи, що спираються на світовий досвід [32].

2.2. Впровадження інноваційних підходів у відновленні економіки

Із внесенням змін до Закону «Про засади державної регіональної політики», який є актуальним для відновлення України, було створено основу для процесу територіальної реконструкції. З цією метою закон запроваджує підготовку регіональних планів відновлення та розвитку – комплексних документів, необхідних для відновлення та розвитку регіонів і муніципалітетів. Впровадження цих планів прискорить відновлення соціальної та критичної інфраструктури, житла та об'єктів громадського призначення, забезпечить можливість повернення в регіони мешканців, що були примусово переміщені з тимчасово окупованих територій. Реалізація цих заходів, зокрема, сприятиме забезпеченню належних сприятливих умов для функціонування всіх господарюючих суб'єктів [25].

Наразі було здійснено оновлення типології регіонів, що було потрібно для налагодження процесу відновлення та підтримки подальшого розвитку територій. Кожен постраждалий регіон матиме власний план відновлення та підтримки розвитку. Аналогічно, в межах кожного постраждалого муніципалітету, залежно від рівня руйнувань та показників, встановлених Кабінетом Міністрів України, муніципалітети та регіони будуть віднесені до одного з основних типів функціонального призначення:

- Території з спеціальними правами на інвестиції – території з недостатнім рівнем соціально-економічного розвитку або з певними обмеженнями у застосуванні потенціалу території.
- Полюси економічного відновлення – це області з кращими територіальними, фінансово-економічними та демографічними показниками порівняно з територіями, що перебувають у стані

- реконструкції. Розвиток цих областей може справити значний позитивний вплив на інші регіони. Ми розуміємо, що це Західна Україна.
- Зони відновлення – села та мікрорегіони, за які велися бойові дії або які були тимчасово окуповані, також постраждали від руйнування інфраструктури та житла, різкого погіршення розвитку та значного переміщення населення. Це означає, що з десятого місяця війни постраждало понад двадцять відсотків території України.
 - Території стійкого зростання – муніципалітети з соціально-економічним потенціалом, які здатні до збалансованого розвитку [26].

За визначення типу регіону відповідатиме спеціальна комісія, яку створить Міністерство регіонального розвитку. Цікаво, що комісія наполовину складатиметься з членів Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та територіального планування.

Тобто саме народні депутати відповідатимуть за визначення типу регіону і, зокрема, можливої актуальності та обсягу фінансування реконструкції. Категорія території в муніципалітеті або регіоні визначатиме обсяг підтримки, яку він отримає. Це означає, що функціональний тип муніципалітету чи регіону може визначати його майбутнє фінансування та процеси реконструкції, залежно від того, до якої категорії він потрапляє. До кінця 2023 року Кабінет Міністрів затвердить вимоги до показників для віднесення територій до кожного функціонального типу. Змінений закон також передбачає запровадження триступеневої системи планування, в рамках якої всі стратегії мають бути узгодженими та взаємопов'язаними:

- державна стратегія;
- регіональні стратегії;
- муніципальними стратегії [29].

Зміни до цього законодавства також чітко визначили роль агенцій регіонального розвитку, які мають, зокрема, повноцінну правову базу для формування та реалізації державної регіональної політики в регіонах. Ці агенції були створені у більшості областей у 2018 році, а трохи пізніше – у Сумській області у 2021 році. Вони братимуть участь у розробці регіональних стратегій та стратегій розвитку

громад як повноправні суб'єкти.

Тому метою запровадження планів відновлення та розвитку було насамперед надання можливостей територіям, які постраждали від російської агресії, «встати на ноги» і згодом почати повноцінний розвиток. На противагу цьому, інші три типи територій мають розробляти та впроваджувати стратегії розвитку за погодженням з Міністерством регіонального розвитку. Місцеві ради, які ухвалюватимуть такі стратегії без висновку міністерства, можуть позбавитися права на бюджетне фінансування проектів.

У процесі відновлення України одним із найважливіших факторів мінімізації корупційних ризиків є використання цифрових інструментів, які мінімізують людський фактор у прийнятті відповідних рішень. Завдяки цифровим технологіям, включаючи електронні системи, можливо створити сучасну, відкриту для моніторингу та аналізу сучасну цифрову архітектуру національної програми відбудови України, яка буде доступна в режимі реального часу. Система обліку та управління процесом реконструкції та оздоровлення має забезпечувати комплексне висвітлення всіх аспектів, починаючи від отримання донорських коштів і закінчуючи кінцевим освоєнням усіх ресурсів. Проте будувати таку систему слід не з нуля, а з використанням наявних в Україні цифрових рішень, на основі принципів відкритості, якості, ефективності та підзвітності, з дотриманням високих стандартів [31]. Для подолання основних викликів у реновації слід зосередитися на цифрових рішеннях:

- інтеграція цифрових ресурсів та різноманітних платформ, як існуючих, так і нових в Україні (EDESSB, Дія, Prozorro та ін.);
- створення комплексної цифрової платформи національного масштабу, яка відстежує всі фінансові процеси «від донора до будівлі», від одного бюджету до іншого, за схемою «всі бачать все»;
- ув'язка цільових програм відновлення та їх фінансування між різними бюджетами різних ступенів [20].

Подібні принципи бачить і коаліція RISE UA, яка активно генерує ідеї щодо впровадження електронних сервісів у процеси

ВІДНОВЛЕННЯ.

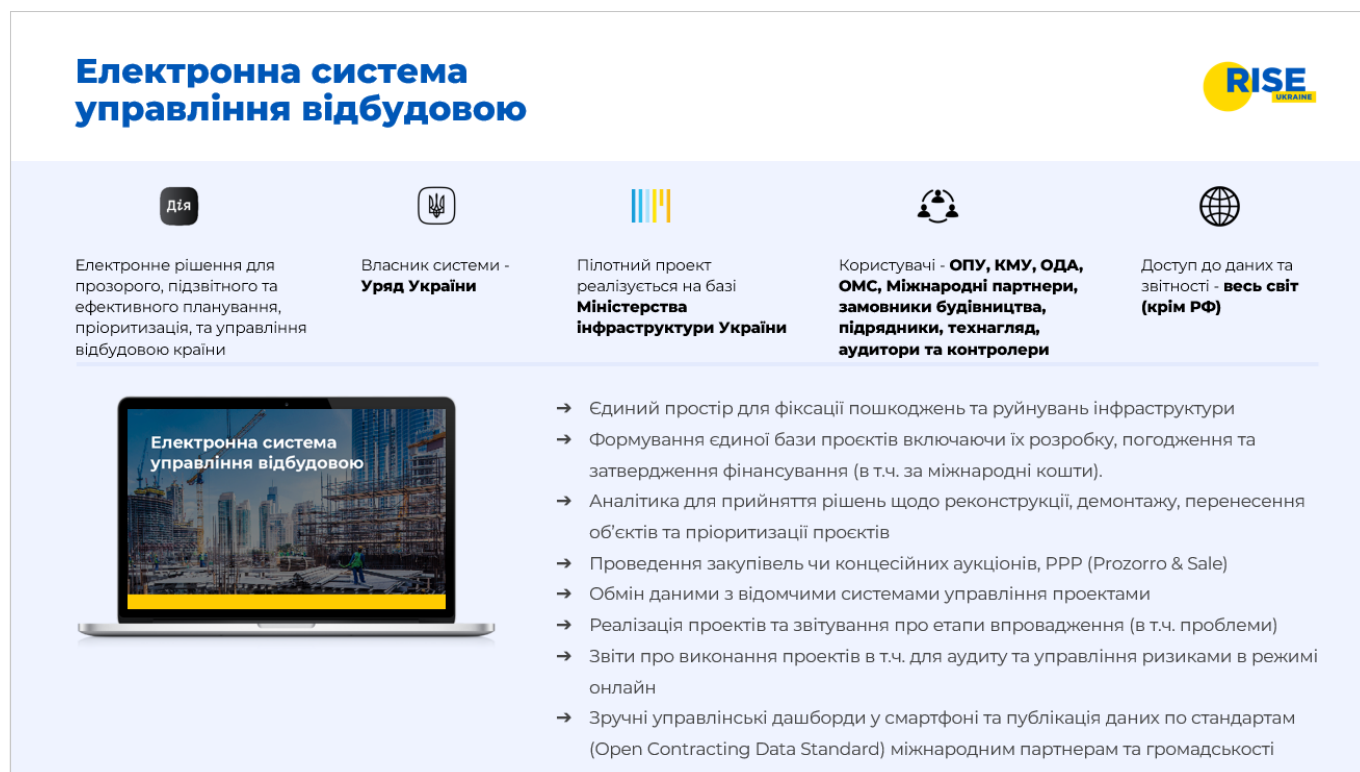

Рис. 2.1 Система електронного управління відновленням за версією коаліції «RISE UA» [10].

Згідно з Рисунком 2.1, усі етапи, починаючи від визначення пошкоджень активів, збору та аналізу даних для планування реконструкції, відбору проєктів фінансування та реалізації до введення в експлуатацію, повинні виконуватися в межах єдиної електронної системи управління процесом відновлення. На Рисунку 2.2, який подається нижче, показано, як саме ця система буде впроваджуватися.

Реалізація кожного з цих етапів вимагає значних людських ресурсів і обробки великого обсягу даних. Виконання проєктів такої масштабності без використання електронних систем ускладнює процес, робить його менш прозорим та менш ефективним. Єдина уніфікована система повинна базуватися на Реєстрі пошкодженого майна, бути підтримуваною Міністерством внутрішніх справ та забезпечувати повний процес цифрової трансформації.

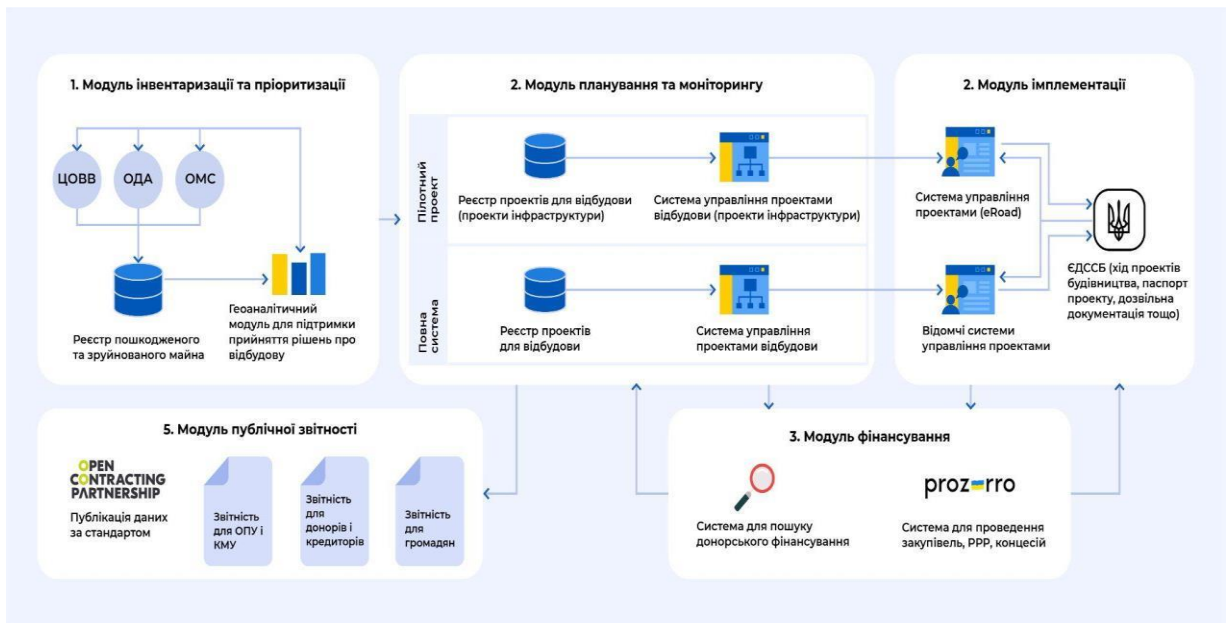

Рис. 2.2 Впровадження модулів у склад Електронної системи управління реконструкцією [10].

Використання електронних систем має вирішальне значення для забезпечення прозорості всіх аспектів процесу реконструкції. Це допомагає мінімізувати ризики корупції і надає можливість донорам, громадськості та учасникам процесу реконструкції контролювати всі етапи. Досвід, набутий Світовим банком, включає в себе широкий спектр новітніх технологій і доступ до Інтернету, що допомагає вирішувати складні завдання, з якими стикаються суспільства у різних країнах. Це охоплює боротьбу з соціальною нерівністю, включаючи гендерну нерівність, подолання бідності і використання сучасних технологій для протидії наслідкам стихійних лих.

Важливо відзначити, що Україна вже має досвід використання найкращих практик у галузі електронних інструментів, особливо в контексті допомоги постраждалим, завдяки додатку «Дія», а також застосуванням цифрових рішень для оцінки завданих збитків і планування відновлення інфраструктури та майна, особливо в умовах війни. Упродовж останніх шести місяців проект «Damaged.in.ua» («Росія платить») проводить цифрову обробку супутникових та безпілотних знімків для виявлення пошкоджень, оцінки збитків та планування проектів з відновлення. Також

з'явилися приватні волонтерські ініціативи, які використовують елементи супутникових знімків та технологію штучного інтелекту для оцінки збитків.

Таблиця 2.2

Цифрові інновації для оптимізації процесів відновлення

Проблема	Цифрові рішення
Створення єдиної платформи для керування та обліку проектів відновлення, яка ґрунтується на концепції «одного вікна», з фокусом на моніторингу процесу відновлення, забезпеченні інклюзивності та підвищенні рівня звітності.	
Відновлювальна ініціатива - це значний обсяг фінансування, складна система розподілу коштів та значна кількість завдань.	Розробка інтегрованої цифрової платформи на національному рівні з метою відстеження потоків коштів від донорів до виконання проектів у всіх їх аспектах. Ця платформа повинна об'єднувати дані з різних цифрових ресурсів і реєстрів. Також важливо забезпечити взаємозв'язок між програмами відновлення та відповідними бюджетами на всіх рівнях – від національних до місцевих, наприклад, за допомогою унікальних ідентифікаційних кодів для кожного проекту. Це сприятиме розвитку цифрової системи та її обслуговуванню, що також створить стимули для росту цифрового сектору в державному апараті, сприятиме створенню нових робочих місць і розвитку українського ІТ-сектору.
Низький рівень координації у фінансуванні відновлення виявляється у відмінності між заявками на фінансування та реалізацією рішень. Управління величезною кількістю зацікавлених сторін в процесі надання фінансової підтримки з боку міжнародних партнерів вимагає висококваліфікованого керівництва.	Створення системи обліку та управління впливом на процеси бюджетування та надання фінансової допомоги від країн-партнерів включає в себе структуру графіків бюджетних процесів та процедур, впровадження системи «прапорців», аналіз карт стейкхолдерів та розробку графіків активностей.
Процес відбору проектів (включаючи збір заявок/пропозицій, їх оцінку та пріоритизацію) може створювати ризики корупції на	Цифровий модуль платформи для збору проектів відповідає за збір заявок на реалізацію проектів. Він виконує стандартизацію заявок, проводить перевірку та класифікацію згідно з установленими критеріями, а також пріоритезує

етапі розподілу ресурсів. Це може призвести до фінансування не найкращих проєктів або навіть абсолютно незаслужених проєктів.	їх. Крім цього, модуль забезпечує можливість відстежувати процес виконання проєктів та інтегрований з іншими цифровими платформами.
Брак координації між донорами у справі спонсорства відновлення певних регіонів.	Розробка реєстру об'єктів, які потребують відбудови, включає в себе повний перелік з обов'язковою інформацією щодо наявних спонсорів, поточного статусу робіт, встановлених строків та обсягів фінансування.
Чітка та прозора система сприяє зменшенню ризику корупції та можливого зловживання, яке може бути не відповідним інтересам чиновників.	Необхідно розробити систему, яка буде стійкою до зовнішнього втручання, і буде здатна фіксувати будь-які зміни в ній для подальшого контролю.

Розроблено автором за [4].

Процедури розподілу ресурсів повинні бути відкритими, піддаватися перевірці і аналізу, а також відповідати критеріям справедливості та ринкових принципів, з врахуванням конкуренції. При розподілі державних коштів на соціальні програми та проєкти, необхідно віддавати перевагу тим, які приносять найбільшу користь громадам та суспільству в цілому. Також важливо враховувати ступінь пошкодження територій та громад, які постраждали від російської агресії. Для відстеження виконання проєктів та використання ресурсів з різних точок зору та класифікацій, рішення, що стосуються різних аспектів розподілу ресурсів, мають бути інтегровані в єдину цифрову платформу (систему) для відновлення.

Створення відкритої та прозорої цифрової платформи для перегляду потоків та процесів примусового виконання рішень дозволить:

- підвищити ефективність використання коштів за рахунок удосконалення відкритого процесу розподілу наявних ресурсів та забезпечення цільового фінансування відновлювальних проєктів
- підвищити довіру міжнародної спільноти до внутрішніх відновлювальних процесів в Україні та створити передумови для достатнього фінансування програми відновлення з боку західних партнерів України;

- покращити якість відбудови шляхом підвищення довіри всіх верств українського суспільства, включаючи місцеві громади, та їх залучення до процесу відбудови держави. Усі матимуть змогу зробити свій внесок у відновлення країни та зможуть відчувати переваги від своєї участі у цьому процесі.

Таблиця 2.3

Цифрові рішення для розміщення ресурсів

Проблема	Цифрові рішення
Адміністрування майном держави (земельні ділянки, цінні папери тощо)	(корпоративні права, нерухомість, надра,
Держава, як власник, не має належної точної інформації щодо своєї власності для забезпечення ефективного управління нею. Під час конфлікту або воєнних дій ця ситуація може лише загостритися, збільшуючи ризики неадекватної реєстрації або оцінки збитків.	Цифрова трансформація включає в себе удосконалення інформаційних систем для державних активів, об'єднання фінансових даних, та цифровізацію інформації щодо збитків. Ця ініціатива передбачає забезпечення громадськості відкритим доступом до всіх видів інформації, пов'язаної з державною власністю (за виключенням конфіденційної інформації).
Під час конфлікту та після нього спостерігається підвищена конкуренція за обмежені ресурси у якості державних, так і приватних секторах. Це стосується доступу до державних послуг, продажу або оренди державної та комунальної нерухомості, реалізації конфіскованих активів, а також реалізації продукції державних підприємств, серед іншого. Використання вільного житла, яке залишилося за кордоном від'їждженими особами, також стає об'єктом конкурентного попиту. Такий стан речей ускладнює бізнесу доступ до державних ресурсів на ринкових умовах та може гальмувати його розвиток.	Організація прозорих аукціонів для доступу до державного та комунального майна, включаючи питання щодо площадки, адміністрування, і формування кваліфікаційних критеріїв, є важливим кроком у забезпеченні ефективного управління активами. Використання передових практик з прозорості та доступу до інформації підвищує довіру громадськості до цих процесів. Також можна спростити процедури продажу або оренди для менш критичних об'єктів у державній та комунальній власності, наприклад, маломасштабні об'єкти або нерухомість. У сфері приватного сектору можна розглянути можливість створення незалежних платформ для оренди нерухомості, яка не використовується або простоює, а також комерційної нерухомості, із встановленням

	механізмів забезпечення взаємовідносин між орендодавцем та орендарем.
Занижена вартість активів в Україні, спричинена війною та відсутністю прибутку для держави від їх продажу, впливає на стан економіки. Нерухомість та майно, яке лишається без використання, не приносить користі для національної економіки. Низький попит на активи в Україні до завершення війни надає недостатній інцентив для здійснення інвестицій в економіку країни.	Цифровізація інформації про державні активи створює єдину централізовану базу з повною та актуальною інформацією. Оцінка та пріоритезація цих активів проводяться на підставі встановлених критеріїв, а також забезпечується відкритий та спрощений доступ для бізнесу до менших об'єктів, які наразі не використовуються та простоюють. Ця інформація доступна у вигляді онлайн-платформи для підбору та бронювання активів, де враховується необхідність у діяльному використанні активів, оскільки з часом вони можуть підлягати руйнуванню та знеціненню.
Активи, що виглядають подібними для потенційного покупця, розміщені на різних платформах, де застосовуються відмінні процедури продажу та різний рівень довіри з боку ринку. Це може включати Фонд державного майна України (ФДМУ), Спеціалізовану енергетичну товарну біржу (СЕТАМ), Українську електронну біржу (УЕБ) та інші платформи.	Узагальнення функцій – об'єднання експертизи в єдиному центрі (у цьому випадку – управління продажем державних ресурсів, використовуючи найкращі практики та забезпечуючи вищу прозорість, яка має довіру ринку, фінансову стабільність та розширений досвід).
Концесії, приватно-державне партнерство або фінансування проєктів (наприклад, у галузі портів, доріг, аеропортів, залізничних станцій, лікарень, стадіонів, університетів, шкіл та інших об'єктів)	
Усі проєкти є унікальними і мають власні особливості (наприклад, неможливо порівнювати порти, залізничні станції та лікарні в різних містах, оскільки кожен з них має свої власні специфічні умови). Це створює ризик	Розвиток модуля для подання пропозицій стосовно доступних об'єктів, збирання заявок, їх оцінки та пріоритизації, розподілу фінансування та моніторингу результативності реалізації проєктів. Впровадження цифрових платформ для проведення відкритих обговорень та консультацій з приводу важливих ініціатив. Забезпечення максимальної доступності та принципу "все

<p>можливих зловживань або «лобізму», де кращі умови можуть надаватися «своїм» виконавцям. Корупція при розподілі фінансування проєктів, відсутність прозорості та вплив олігархів або народних депутатів може бути проблемою у цьому контексті.</p>	<p>відкрито для всіх". Створення цифрових інвестиційних путівників з докладним описом доступних локацій, ресурсів та умов для підприємництва, наданим як місцевими органами самоврядування, так і бізнес-партнерами.</p>
<p>Використання товарів та послуг для відновлення, які надходять не у фінансовій формі, такі як матеріали для відновлення та енергоресурси з рф</p>	
<p>Допомога подається різними каналами та від різних донорів, і відсутній належний облік наданої та використаної товарної допомоги. Ця ситуація створює ризики корупції, недоцільного використання ресурсів і сприяє втраті довіри. Міжнародні партнери не мають належної інформації про те, які товари потрібні різним регіонам, містам і компаніям в Україні для швидкого відновлення, такі як конструкційні матеріали для мостів, трансформаторні підстанції, комунальне обладнання або будівельні матеріали. Також відсутній прямий контакт між потенційними донорами та отримувачами допомоги. Це призводить до того, що певну частину потреби не можна задовольнити належним чином.</p>	<p>Створення модуля в цифровій платформі для подачі заявок на необхідні товари та послуги, впровадження системи збігу (matching) для повернення потенційних донорів, обліку та моніторингу використання отриманих ресурсів.</p>
<p>Оренда, партнерства між державними та приватними секторами, а також фінансування проєктів для інфраструктури та соціальних об'єктів, таких як порти, дороги, аеропорти, залізничні станції, лікарні, стадіони, університети, школи та інше.</p>	

<p>Кожен проєкт є унікальним і має свої особливі умови. Ця індивідуальність створює потенційний ризик корупції та «лобізму», де окремі виконавці можуть отримувати переваги. Корупція під час розподілу фінансування проєктів, відсутність прозорості та вплив олігархів або народних депутатів може погіршити ситуацію.</p>	<p>Створення модуля для пропозиції доступних об'єктів, збору заявок, їх оцінки та визначення пріоритетів, розподілу фінансування та моніторингу ефективності їх виконання. Використання цифрових платформ для проведення громадських слухань та обговорення важливих проєктів. Засади максимальної відкритості та прозорості зі зрозумілим принципом «всі бачать все». Розробка цифрових інвестиційних гідів з повним описом доступних локацій, ресурсів та умов для підприємницької діяльності з врахуванням відомств місцевого самоврядування та підприємницької спільноти для сприяння партнерству.</p>
<p>Застосування гуманітарної допомоги (товари для відновлення, енергоносії з рф та інші матеріальні ресурси).</p>	
<p>Допомога надходить через різні канали та від різних донорів, проте відсутність системи обліку поданих та використаних товарів створює потенційні ризики корупції та невідповідного використання, що призводить до втрати довіри.</p> <p>Міжнародним партнерам відсутні відомості щодо реальних потреб українських регіонів, міст та компаній для ефективного відновлення, такі як конструкція мостів, трансформаторних підстанцій, комунальне обладнання та будівельні матеріали. Також відсутній прямий зв'язок між потенційними донорами та отримувачами допомоги.</p>	<p>Створення модулю на цифровій платформі для подання заявок на потрібні товари та послуги, виведення потенційних донорів (matching), обліку та моніторингу використання ресурсів, що надходять.</p>
<p>Використання конфіскованого майна рф</p>	
<p>Активи рф, розташовані в іноземних юрисдикціях, поки не можуть бути використані для відновлення. Для їх використання потрібно їх продати за кордоном.</p>	<p>Платформа для моніторингу російських активів у країнах Заходу – вивчення ідентифікованих активів рф, оцінка заборгованості та реалізованих майнових активів на користь України. Розробка рейтингу оцінки присутності росіян в економіках західних країн, опору цих країн російським</p>

	активам та надання допомоги Україні на базі українських активів.
Через штучно створені фіктивні особи та обставини залишається багато майна росіян та білорусів, яке не може бути ідентифіковано.	Подолання проблем офшорних зон – установлення реєстрів власників підприємств для боротьби з терористичними країнами та відмиванням коштів. Усунення недоліків, що виникають із використанням таких практик.
Здійснення розподілу гуманітарної допомоги та соціальної підтримки населення	
Гуманітарна допомога надходить в Україну через різноманітні канали та програми, і цей процес відбувається на різних рівнях. Недостатній контроль створює ризики зловживань і неналежного використання цієї допомоги.	Цифрова трансформація гуманітарної допомоги включає в себе впровадження системи обліку надходження коштів, звітності щодо їх використання, оцінку потреб та визначення адекватності забезпечення допомогою. Великими гуманітарними програмами повинна керувати держава, оскільки вона має більшу інсайт та ресурси для спрямування допомоги до цільових груп та встановлення ефективних процесів. Малі програми можуть функціонувати без значного адміністративного навантаження.
З плином часу, рівень наданої допомоги може зменшуватися через зростаючу недовіру та зменшення інтересу до України.	Створення веб-платформи або інтернет-ресурсу для надання гуманітарної підтримки Україні може бути централізованим інформаційним центром, керованим гуманітарним штабом або координаційним центром. Така платформа може виступати як єдине вікно для організацій та осіб, які бажають надати допомогу Україні. Також необхідна інформаційна кампанія для залучення підтримки від західних країн на користь населення України.
Відшкодування збитків та упущеної вигоди	
Інформація про розмір руйнувань є недостовірною, що може призвести до спотворень як у збільшенні, так і в зменшенні оцінки збитків, які служать основою для виплати компенсацій. На територіях, що не контролюються, отримати достовірну інформацію про обсяг руйнувань є вкрай складним.	Створення цифрової платформи для збору інформації про завдані пошкодження може значно полегшити процес оцінки матеріальних збитків, спричинених російською агресією, і забезпечити більш точні та об'єктивні дані. Наприклад, ініціатива Damaged.in.ua вже збирає дані про збитки, завдані громадянам і державі в результаті конфлікту. Ці проекти можуть бути інтегровані в державну цифрову систему для перевірки та підтвердження рівня завданих пошкоджень. Для оцінки масштабу руйнування на невідконтрольній території можна використовувати супутникові знімки та інформацію з державних реєстрів. Це дозволить

	отримати більш повну та об'єктивну картину наслідків конфлікту та забезпечити ефективну реакцію на них.
<p>Процедура розподілу ресурсів для відшкодування наразі не визначена, що призводить до серйозних корупційних ризиків та загрози неефективного використання обмежених ресурсів для відновлення. Не визначено, хто та в якому порядку буде отримувати компенсації, як розподілятимуться кошти, а також як відбуватиметься оцінка втрат нематеріальних активів, наприклад, втраченого прибутку або інтелектуальної власності.</p>	<p>Цифровізація всіх аспектів у ланцюгу програми відновлення, включаючи збір коштів від міжнародних донорів та партнерів, розподіл коштів, їх витрачання та оцінку ефективності використання, є важливим кроком для забезпечення прозорості та керованості цими процесами на всіх етапах. Цифрові рішення можуть включати інтегровані платформи, які дозволять відстежувати використання ресурсів через кросплатформні зв'язки. Наприклад, це може включати можливість перегляду всіх закупівель проекту у системі Prozoggo за унікальним ідентифікатором та відстеження розміру виділених коштів у місцевому бюджеті та статусу їх використання.</p> <p>Також важливим елементом є впровадження автоматизованої системи розподілу ресурсів на відновлення на основі певних критеріїв. Наприклад, ця система може визначати, які проекти соціальної важливості є першочерговими кандидатами на отримання компенсацій та визначати коефіцієнти фінансування для окремих проектів відповідно до їх важливості та потреб.</p>
<p>Воєнні дії та тимчасова втрата контролю над українською територією призводять до втрат громадян України у вигляді житла, а також втрат активів у сфері бізнесу через вимушене переміщення з території, яка тимчасово втратила контроль. Ця ситуація може тривати роками. В результаті люди втрачають своє житло, а бізнес губить активи. Як наслідок, українська економіка втрачає доступ до ресурсів, та жителі не мають стимулу залишатися на цій території.</p>	<p>Розробка цифрової платформи для створення бази даних, що містить інформацію про об'єкти нерухомості, які були захоплені Росією на тимчасово непідконтрольних територіях, є важливим завданням. Ця платформа має на меті створити повний перелік нерухомих об'єктів, провести їх класифікацію та визначити поточний стан – чи були вони зруйновані чи залишилися в незруйнованому стані. Це допоможе відстежувати та документувати стан нерухомості на цих територіях для подальшого використання цієї інформації у відновленні та реституції.</p>

Розроблено автором за [10].

Внаслідок неспровокованої військової агресії Україна зазнала нищівних втрат - зруйновано життя та долі людей, цілі міста та регіони, завдано шкоди українській економіці та порушено міжнародні економічні зв'язки. Запропоновані цифрові інструменти мають сприяти відбудові кращої України, причому швидше та результативніше, а також зменшити ризики неефективного використання ресурсів та можливих штучних маніпуляцій з метою зловживань із боку недругів України.

Проте для дієвого та швидкого відновлення насамперед потрібно починати якомога швидше – залучати ресурси та розбудовувати економіку негайно. Запровадження електронних засобів жодним чином не повинне перешкоджати процесу відновлення України, а має доповнювати, супроводжувати та сприяти впровадженню найкращих практик щодо використання фінансових та матеріальних ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях [15].

Своєчасна фінансова підтримка з боку всіх міжнародних партнерів є найважливішим аспектом ефективного та швидкого відновлення України. Вкладення у відновлення України – це інвестиції в безпеку та економічну стабільність Європи та світу. Тому ми закликаємо міжнародних партнерів України та міжнародну спільноту підтримати Україну та долучитися до програми відновлення.

2.3. Роль міжнародної допомоги та фінансування в процесі відновлення

Міжнародне співробітництво щодо післявоєнної відбудови є необхідним і важливим для досягнення сталого розвитку, розбудови та стабілізації в країні, яка переживає збройний конфлікт. Даний підпункт досліджує ключові організації та висвітлює їхню функцію у підтримці процесів післявоєнної відбудови.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) виконує важливу роль у наданні гуманітарної допомоги та гарантуванні безпечної життєдіяльності під час і після війни. ООН сприяє мирним переговорам і миротворчим операціям, а також здійснює моніторинг дотримання прав людини та розвитку.

Установи ООН. До них належать Програма розвитку ООН (ПРООН) та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Ці організації пропонують технічну допомогу та експертизу в

різних галузях, таких як економіка, охорона здоров'я, освіта, водопостачання та багато інших.

Світовий банк. У рамках Світового банку фінансуються проекти з реконструкції та розвитку в країнах, що пережили конфлікт. Це включає інфраструктурні проекти, розвиток економічного сектору та ініціативи в соціальній сфері:

- Міжнародний валютний фонд (МВФ). Фонд надає країнам, що перебувають у постконфліктній ситуації, фінансову підтримку для відновлення фінансової стабільності та економічного зростання. Міжнародне агентство з гарантування інвестицій (MIGA). MIGA надає гарантії іноземним інвесторам від політичних ризиків, що сприяє залученню іноземних інвестицій в економіку країни.
- Міжнародна фінансова корпорація (МФК). МФК є підрозділом Світового банку і спеціалізується на розвитку приватного бізнесу в країнах-членах. Організація надає консультації та фінансову підтримку приватним компаніям з метою залучення інвестицій у регіони, що відновлюються після конфлікту. МФК відіграє важливу роль у сприянні зайнятості, підприємництву та зростанню частки приватного сектору.
- Державний банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). ЄБРР зосереджує свою діяльність на розвитку та відновленні регіонів Центральної та Східної Європи, Середземномор'я та країн колишнього Радянського Союзу. Банк займається фінансуванням інфраструктурних проектів, підтримує реформи та стимулює створення нових робочих місць. ЄБРР виконує важливу роль у співпраці з урядами та приватним сектором для забезпечення сталого економічного розвитку.
- Недержавні організації. НПО відіграють ключову роль у наданні гуманітарної допомоги, реабілітації та розвитку в період післявоєнного відновлення. Зокрема, йдеться про медичне обслуговування, навчання, житлову підтримку, моніторинг дотримання прав людини та соціальну інтеграцію переміщених осіб і біженців. НПО зазвичай працюють на

місцях і мають безпосередній контакт з населенням, що робить їх важливими партнерами у процесі післявоєнного відновлення [22].

Міжнародна допомога та фінансування відіграють вирішальну роль у відновленні країни після збройних конфліктів. Подібні конфлікти мають серйозні соціальні, економічні та гуманітарні наслідки, а їх врегулювання вимагає значних ресурсів, які часто недоступні для постконфліктної країни.

По-перше, широкомасштабні конфлікти можуть призвести до переміщення населення, руйнування інфраструктури та знищення бізнесу. Вони зумовлюють масштабні гуманітарні потреби, оскільки люди більше не мають доступу до їжі, води та притулку. Через це міжнародна гуманітарна допомога є надзвичайно важливою, адже вона може допомогти врятувати життя, зокрема, надати медичну допомогу, їжу та житло. Відсутність такої допомоги може призвести до того, що багато людей, які опинилися у вкрай вразливому становищі, залишаться без захисту та допомоги.

Також важливою є фінансова допомога, оскільки конфлікт завдає значної шкоди економіці країни. Зруйнована інфраструктура, людські ресурси та підприємства можуть призвести до економічної кризи, що значно гальмує процеси відбудови. Міжнародні фінансові установи, такі як Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, можуть надати країні необхідні ресурси для стабілізації економіки та забезпечення ліквідності національного бюджету [37].

Крім того, міжнародна підтримка може бути спрямована на реконструкцію інфраструктури та розбудову громадського життя. Протягом конфлікту такі об'єкти інфраструктури, як дороги, мости, електростанції та мережі зв'язку, можуть бути пошкоджені або навіть зруйновані. Відбудова цієї інфраструктури має вирішальне значення для повернення життя до нормального стану і сприяння підприємництву та розвитку. Крім того, це допомагає налагодити зв'язок між окремими частинами країни та надає дієву підтримку населенню [17].

Так само міжнародні організації та фонди допомагають реформувати такі сектори, як правосуддя, освіта та охорона здоров'я, шляхом надання технічної підтримки та консультацій. Таким чином, це допомагає вдосконалити системи управління та забезпечити стабільні зрушення в кращу сторону. Так, реформування

судової системи може сприяти підвищенню справедливості та зміцненню довіри до судової системи, що має важливе практичне значення для забезпечення мирного врегулювання ситуації.

Отже, міжнародна допомога та фінансування відіграють вирішальну роль у процесі відновлення країн після збройних конфліктів. Завдяки їм розробляються та впроваджуються програми, спрямовані на подолання гуманітарної кризи, відновлення економіки, реконструкцію інфраструктури та здійснення систематичних реформ. Відновлення країни без цих ресурсів і співпраці з міжнародною спільнотою може бути надзвичайно складним і зайняти набагато більше часу.

Висновки до розділу 2

Успішні стратегії економічного відновлення включають в себе поєднання економічних, соціальних і політичних заходів. Посилення інфраструктури, підтримка малих підприємств і створення сприятливого бізнес-середовища є ключовими компонентами цих стратегій. Міжнародні організації та донори можуть надавати фінансову підтримку, технічну допомогу і експертний дорадництво для полегшення відновлення. Зарубіжний досвід підтверджує важливість ретельно розроблених і інтегрованих стратегій економічного відновлення після збройних конфліктів. Впровадження інновацій та співпраця з міжнародними партнерами можуть значущо покращити ефективність цих стратегій та сприяти стійкому відновленню країн, що пережили конфлікти.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Порівняння зарубіжного та вітчизняного досвіду економічного відновлення після збройних конфліктів

На думку експертів, ключовими питаннями для початку відновлення після кризи є оцінка збитків, завданих військовими діями, стихійними лихами чи техногенними аваріями, визначення потреб (з визначенням пріоритетів) та деталізація всього, що необхідно здійснити. На національному рівні це означає розробку комплексних планів відновлення, а також підтримку і моніторинг відповідних процесів (з чітким розподілом обов'язків між урядовими та галузевими установами). І останнє, але не менш важливе – необхідно визначити потенційні джерела фінансування та терміново внести законодавчі та регуляторні зміни. Для міст і регіонів це передбачає затвердження генеральних планів та іншої супровідної документації.

Ця робота в більшості випадків розпочалася ще до закінчення війни, приміром, у Варшаві – на початку 1945 року. Цим маршрутом йде і Україна, незважаючи на триваючі бойові дії та брак фінансування, сотні зруйнованих ворогом об'єктів переважно інфраструктури та житлового фонду – вже відновлено. Однак зі зрозумілих причин (великі території все ще перебувають у руках ворога, а багато районів безпосередньо прилягають до лінії фронту) комплексні рішення поки що не прийняті [38].

Реконструкція відбувається саме на місцях. Важливо, щоб після війни вона проводилася системно, уникаючи помилок, допущених раніше у повоєнній відбудові. Місцями місцева влада та її міжнародні партнери зосереджувалися на відбудові інфраструктури і забували про промисловий розвиток; в інших місцях зосереджувалися виключно на промисловості і залишали мирних жителів зі зруйнованими домівками; час від часу змінювали пріоритети, шукаючи, що спрацює найкращим чином. І хоча в переважній більшості випадків ситуація згодом

виправлялася, помилки виправлялися, а дисбаланси згладжувалися (що дозволило експертам назвати кілька кейсів посткризового відновлення успішними).

Але якщо у відносно «повільній» середині ХХ століття кілька змарнованих років можна було швидко надолужити, то у ХХІ столітті додатковий час на пошуки рішення може поставити хрест на зусиллях України зблизитися з європейськими сусідами. Особливо зважаючи на те, що ми втратили кілька десятиліть перед великою війною. Саме тому настільки важливо аналізувати світовий досвід, особливо коли розглядається відновлення країни після конфлікту. Однак, бюджетні обмеження не завжди дозволяють фінансувати всі необхідні напрями одночасно. Тому важливо визначити пріоритети та знайти золоту середину між різними сферами відновлення та модернізації країни.

Один із класичних прикладів успішної післявоєнної відбудови – Європейський план Маршалла, який був реалізований у 1948-1952 роках. Цей план допоміг країнам Європи відновити економіку та інфраструктуру після Другої світової війни. Проте важливо зазначити, що відновлення не відбулося безпосередньо після закінчення війни. Існував інший американський план, розроблений Гансом Моргентау, міністром фінансів адміністрації Рузвельта, який передбачав перетворення Німеччини на сільськогосподарську країну після війни. Проте, за часів президента Трумена, цей курс був переглянутий, і відмовлено від ідеї «аграрного пониження» німців. В результаті такий змінений підхід приніс свої плоди, оскільки промисловий потенціал Німеччини став ключовим фактором в її подальшому відновленні та економічному зростанні [5].

Згідно з планом держсекретаря США Джорджа Кетлетта Маршалла, понад 80% допомоги було надано безоплатно зруйнованим під час війни європейським країнам, решта – у вигляді кредитів. Гроші не надходили одразу до бюджетів країн-бенефіціарів. Вони мали використовуватися лише на закупівлю промислових товарів (у тому числі палива та обладнання) і продуктів харчування. Використання грошей контролювалося спеціальними фондами, керованими представниками США та безпосередньо самими європейськими країнами.

Великий акцент було зроблено на відновленні промисловості після Другої світової війни. Загалом, 17 європейських країн отримали \$13 мільярдів допомоги в рамках Плану Маршалла (еквівалентно понад \$115 мільярдів сьогодні). З 1948 по 1952 рік промисловий сектор у цьому регіоні зроста на 35%, а рівень життя населення зроста на 20%, і ця тенденція тривала до середини 1970-х років. Додатково, близько 12% виділених коштів було спрямовано на відновлення Західної Німеччини. Проте успішне та швидке відновлення німецької економіки після війни було можливим завдяки, окрім фінансової підтримки з-за кордону, широким ліберальним реформам, проведеним після війни у ФРН. Ці реформи включали земельні реформи та реформування фінансової системи. Країна також відмовилася від державного контролю над цінами, різко скоротила обмеження для бізнесу та впровадила податкові пільги для підтримки експорту [1].

Здебільшого лівова частка фінансових ресурсів скеровувалася на розвиток підприємництва, і майже нічого не витрачалася на утримання державного апарату. Крім того, уряд послідовно запроваджував запобіжники проти монополізації (в тому числі з боку держави) окремих секторів економіки. Такі ризики існували в металургії, автомобілебудуванні, машинобудуванні та інших галузях.

Країна також відійшла від промислової «гігантomanії» і зосередилася на технологічних процесах. Німеччина збільшила фінансування прикладних наук у п'ять разів. Будь-які розробки та винаходи миттєво впроваджувалися на практиці. До 1962 року промислове виробництво Німеччини потроїлося порівняно з довоєнним періодом. У середині та наприкінці 1950-х років, на ранніх етапах відбудови цієї зруйнованої війною азійської країни, керівництво держави здійснило низку помилок, у тому числі через недостатнє використання фінансової допомоги від Сполучених Штатів Америки. Проте поступово підхід до управління та контролю почав трансформуватися. Держава робила стратегічну інвестицію у майбутнє, вкладаючи кошти в освіту та науку. Технологічний прорив, дякуючи якому ми можемо зараз оцінити корейський досвід, є одним з наслідків такої політики. Запорукою якісної відбудови стали компетентні працівники [8].

Південна Корея також запровадила стимули для внутрішніх інвестицій. Зможні корейці були готові інвестувати у вітчизняну промисловість, оскільки держава гарантувала безпеку їхніх капіталів і надавала їм багато преференцій: державні замовлення, вигідні кредити, зниження податків.

І так само, як і в Європі, вона робила акцент на експорті – переважно продукції з високим рівнем доданої вартості. Багато експертів очікують, що Україна зробить те саме. Питома вага сировинного експорту, яким би перспективним і дешевим він не був (ми – житниця, олійниця і копальня Європи), має зменшуватися. За прикладом Республіки Корея, прибуток від експортної діяльності слід використовувати не на проїдання, а на придбання та впровадження нових технологій в країні.

Однак аналітики зазначають, що корейці не завжди були ринково орієнтованими. Як і в Радянському Союзі, вони мали п'ятирічні плани (щоправда, з іншими акцентами), націоналізували банки і нав'язували великому бізнесу планові показники згори донизу. Це певною мірою спрацювало в середині минулого століття. У ХХІ столітті, на думку експертів, це уповільнює модернізацію.

В середині 1960-х років економіка Південної Кореї показувала імпресивне зростання на рівні 7,8% щорічно, завдяки послідовній політиці індустріалізації. Ця стрімка економічна трансформація включала створення великої кількості галузей, включаючи металургію, з майже чистого аркуша. На початку 1980-х років Південна Корея пережила вражаючий економічний бум, обумовлений інтенсивним зростанням внутрішнього попиту та стрімким розвитком внутрішніх ринків. Зовнішній товарообіг країни зріс з 480 мільйонів доларів у 1962 році до майже 128 мільярдів доларів у 1990 році, навіть при урахуванні інфляції. Цей ріст попиту на автомобілі та інші дорогі товари був наполегливо пов'язаний з ростом купівельної потужності населення [11].

Боротьба з корупцією в державному апараті, яка була проблемою в Кореї, також може стати важливим уроком для України. Корупційні скандали на найвищому рівні час від часу спалахували в країні протягом 2000-х років. Однак це явище перестало бути системним, воно було радше винятком, ніж правилом. Суспільна толерантність до корупції суттєво трансформувалася. Наразі зрозуміло, що конфлікти 1990-х років

призвели до значних втрат (людських і матеріальних) для шести країн Західних Балкан: Боснії і Герцеговини, Косово, Чорногорії, Македонії, Хорватії та Сербії. У війнах в регіоні застосовувалися сучасні види озброєнь. Руйнування були величезними [13].

Після підписання мирної угоди за допомогою міжнародної спільноти, яка поклала край більш ніж трирічному конфлікту (1992-1995 рр.) між Сербією і Чорногорією, Боснією і Герцеговиною та Хорватією, стало зрозуміло, що найбільших втрат зазнала Боснія і Герцеговина. Безпосередні втрати країни оцінюються в 50-70 мільярдів доларів США, що в 15-20 разів перевищує її тодішній ВВП. Крім того, було знищено майже 2,5 % населення (100 000 загиблих).

Міжнародні партнери, зокрема Європейський Союз, створили ряд спеціальних програм для відновлення балканських країн. Одна з них, PHARE, започаткувала окрему підпрограму для Боснії і Герцеговини, яка надавала матеріали та обладнання для десяти ключових секторів національної економіки. Було реалізовано окремі програми для сільського господарства і засобів до існування в сільській місцевості, а також для реконструкції інфраструктури та сприяння поверненню біженців [36].

У період 1996-1999 років Боснія і Герцеговина отримала, зокрема, 5 мільярдів доларів США (що майже в 1,5 рази перевищувало річний ВВП країни на той час) у вигляді безвідплатної допомоги від Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. У перші роки післявоєнного відновлення міжнародна допомога в цілях розвитку становила понад 20% ВВП країни, а міжнародна підтримка на душу населення в різні роки коливалася від 140 до 279 доларів США. Ці інвестиції сприяли швидкій реконструкції базової інфраструктури [14].

Водночас країна проводила внутрішні реформи. Вони включали реструктуризацію фінансового сектору, місцевий розвиток та інституційну розбудову, в тому числі державного управління. Окрім того, важливими для подальшого розвитку країни були досить успішні програми повернення біженців та тимчасово переміщених осіб, які допомогли реінтегрувати принаймні частину робочої сили.

Аналітики також вважають, що Україна могла б скористатися досвідом Боснії і Герцеговини в управлінні та реструктуризації зовнішнього боргу. Збалансована та послідовна політика у даній сфері і, звичайно, анулювання певних позик донорами, дозволила скоротити державний борг з 66% ВВП у 1999 році до 35% у 2004 році. Програма післявоєнної відбудови Боснії і Герцеговини загалом вважається вдалою. Реальний ВВП зріс на 22,9% у 1997 році, 13,8% у 1998 році, 10,8% у 1999 році та 4,4% у 2000 році [14].

Однак позитивний та негативний досвід Боснії і Герцеговини може бути повчальним і важливим для України: ми повинні враховувати чужі помилки. Експерти відзначають, що на момент старту проектів реконструкції балканська країна не мала повноцінної стратегії економічного розвитку. Було також відзначено відсутність жодного координаційного центру для програм реконструкції, дублювання зусиль і недостатню координацію між різними донорами. Згадувалася також слабка управлінська спроможність влади Боснії і Герцеговини. Таким чином, на відміну від Західної Європи чи повоєнної Південної Кореї, де люди думали на десятиліття вперед, деякі проекти в Боснії і Герцеговині були ситуативними, реалізовувалися під впливом тимчасових інтересів, а не стратегічних пріоритетів і бачення, що в кінцевому підсумку обмежило потенційний мультиплікативний ефект для подальшого зростання потенціалу економіки країни [3].

Серед помилок – недооцінка ролі промисловості у відродженні економіки країни, невикористання інструментів санації та реструктуризації промислових підприємств, несприятливий бізнес-клімат та низька динаміка внутрішніх інвестицій. Як наслідок, безробіття в країні тривалий час залишалося високим, а сектор МСП розвивався вкрай повільними темпами.

Головним чином через відсутність належних реформ країна стала залежною від міжнародної допомоги. Україна в жодному разі не повинна повторити цю помилку. Але донори, швидше за все, не дозволять нам цього зробити. Адже через різницю в розмірах і чисельності населення країн, а також нинішню кризу у світовій економіці наші міжнародні партнери не мають необхідних ресурсів: якщо у випадку з Боснією і Герцеговиною мова йшла про щорічну допомогу в кілька мільярдів доларів, то

Україні, за умови збереження такого ж співвідношення зовнішніх і внутрішніх надходжень, доведеться виділяти десятки, а то й сотні мільярдів щорічно. Тому післявоєнна країна має орієнтуватися не на пряму підтримку бюджету, а на прибуткові інвестиції, насамперед з боку приватного сектору. Завданням держави є заохочення таких інвестицій, а не пошук їх по всьому світу з простягнутою рукою [41].

Окрім безпрецедентних за останні десятиліття руйнувань, завданих російським агресором, унікальність післявоєнної відбудови України полягає в тому, що її слід розглядати як частину генерального плану інтеграції до ЄС. Тому частина ресурсів, які ми можемо залучити власними зусиллями та за допомогою міжнародних партнерів, має бути витрачена на проведення супутніх інституційних реформ, дій та заходів, результати яких не можна виміряти в мільярдах гривень чи у вигляді відсотка приросту ВВП. Відтак, багато аналітиків вважають, що для досягнення амбітної мети щорічного збільшення національного валового внутрішнього продукту щонайменше на сім відсотків протягом наступного десятиліття і доведення його до 500 мільярдів доларів до 2032-2033 років буде потрібно докласти більше зусиль і запропонувати додаткові підходи та рішення, про необхідність яких попередні успішні спроби відбудови країн після військових конфліктів навіть не замислювалися.

Порівняльний аналіз номінального ВВП країн на підставі даних МВФ вказує на вражаючий ріст в економіці декількох країн. Зокрема, ВВП Боснії і Герцеговини збільшився більш ніж утричі в період з 1996 по 2005 рік, і ВВП Хорватії подвоївся від 1994 до 2003 року. Також, Ірак служить прикладом інтенсивного росту, збільшивши свій валовий внутрішній продукт в 13,8 разів в період з 2003 по 2012 рік. Важливо відзначити, що ця ситуація є великою винятковістю з різних причин, включаючи користь від зростання цін на нафту на початку 2000-х років. Тому очікуваний прогноз уряду щодо п'ятикратного збільшення номінального ВВП до 2032 року може бути перебільшеним [7].

Перед початком масштабних будівельних робіт перед нами постає ще один ключовий виклик – розчищення завалів, демонтаж будівельного сміття та визначення масштабів пошкоджень. Але й в цьому питанні не обійшлося без помилок. Аналітики

вказують на реконструкцію Бейрута як на один з найбільш негативних досвідів. Причому як з організаційної точки зору, так і з точки зору результатів проведених робіт.

Наприклад, прибираючи руїни, ліванці навіть не забезпечили правильну утилізацію будівельного сміття, не згадуючи вже про переробку та повторне використання, що не допускається за сучасного стану технологій. У результаті по всьому місту і на деяких ділянках пляжу в межах міста досі існують звалища сміття. Під час реконструкції Бейрута ніхто не зважав на думку мешканців, а їхні реальні потреби не були визнані. Більше того, не проводилося жодних архітектурних конкурсів, а контракти на будівництво та реконструкцію отримували «свої люди». Місто відбудовувалося «клаптиками», квартали дуже колоритні, відмінні один від одного, і немає відчуття «єдиного цілого». Це стало однією з підстав для протистоянь між мешканцями різних частин Бейрута.

Серед помилок, допущених у минулому, спроба «розділити» мікрорайони на житлові, ділові або розважальні зони, що було характерно для середини минулого століття, але вже неприйнятно сьогодні, в епоху концепції «міста в місті». Іншою проблемою є брак зелених зон та інфраструктури для пішоходів і велосипедистів. Саме цю проблему в Європі потрібно було виправити за кілька десятиліть післявоєнної відбудови. Україна має можливість уникнути тих самих помилок вже на етапі реконструкції [40].

Після післявоєнної відбудови Україна має стати іншою, новою та модернізованою країною. Перш за все, необхідно переформатувати економічне життя. Зусилля з відновлення економіки до довоєнного стану змусять нас десятиліттями пектися в сировинно-аграрному казані, що призведе до ще більшого відставання від сучасних технологічних економік «розвинених» держав.

3.2. Рекомендації для розробки та впровадження стратегії економічного відновлення України

Допоки Україна і світ чекають на закінчення війни, потрібно вже зараз розпочинати реалізацію масштабної політики післявоєнної реконструкції та

відновлювальних робіт для подолання воєнних наслідків. Про «план Маршалла» для України почали публічно говорити ще на початку широкомасштабного вторгнення, приводячи в приклад програму допомоги США для відбудови Західної Європи після Другої світової війни. Проте до кінця 2022 року цей план так і не був реалізований. На двадцятому місяці тотальної війни концепція відбудови, яку має запропонувати Україна, все ще розробляється. Міжнародній спільноті досі не запропоновано конкретного плану відбудови України, який би забезпечив найбільш раціональне та ефективне витрачання ресурсів, виділених на реконструкцію та відновлення. На двадцятому місяці тотальної війни політичні дебати точаться навколо того, хто вирішуватиме, які проекти будуть фінансуватися і які ресурси для цього знадобляться.

Однак на різних міжнародних конференціях і зустрічах вище керівництво країни пропонувало міжнародній спільноті різні ідеї щодо реконструкції та відбудови України. Однією з найвідоміших таких ідей була конференція в Луганську, що відбулася через п'ять місяців після повномасштабного вторгнення. На той час у Луганську Україна та Швейцарія започаткували широкомасштабний політичний процес реконструкції України, що може розглядатися як «міжнародний запуск» процесу відбудови України. Станом на вересень 2022 року міжнародні інституції, зокрема Світовий банк, Європейська комісія та Україна, оцінювали збитки від війни нижчою цифрою, приблизно 350 мільярдів доларів. Значна частина цієї цифри, за їхніми розрахунками, пояснюється зруйнованими житловими будинками – близько 100 мільярдів доларів [17].

Однак слід пам'ятати, що ці оцінки базуються на результатах перших кількох місяців війни, яка все ще триває. Відповідно, згідно з оцінками експертів, фактична потреба у відновленні в Україні може бути ближчою до 750 мільярдів доларів, заявлених українською стороною в Луганську в липні.

Провівши аналіз 24 частин плану відновлення, представленого в Луганську, передусім в контексті реконструкції, можна констатувати, що план відновлення, складений Національною радою з питань відновлення, розрахований на 10 років. Раніше зазначалося, що він передбачає інвестиції в розмірі 750 мільярдів доларів

США в період до 2032 року. Планується мобілізувати 300 мільярдів доларів на другому етапі «швидкої реконструкції» у 2023-2026 роках, коли потрібно буде відновити найбільш критично важливі об'єкти інфраструктури, такі як школи, лікарні та мости, а також 60-65 мільярдів доларів на другому етапі «швидкої реконструкції». Третій розділ плану «Модернізація» передбачає виділення 400 мільярдів доларів у період з 2026 по 2032 рік. Планується, що дві третини від загального обсягу фінансування для цього плану надійде від міжнародних партнерів. Одночасно вивчається можливість залучення додаткового фінансового ресурсу [30].

Загалом, план складається з п'ятнадцяти основних «національних програм», обраних членами Національної ради як пріоритетні. Концепції, опубліковані для кожної з них, містять небагато дуже радикальних реформ. Подальші серйозні дискусії про напрямки реконструкції відбулися в Берліні за участю канцлера Німеччини Олафа Шольца, президента Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн та інших ключових «гравців» ЄС, через три місяці після конференції в Луганську. Ця конференція різнилася від конференції в Луганську, де презентували тритисячосторінковий план відновлення України, зокрема тим, що в Берліні прагнули сконцентруватися на конкретних сферах, де нашій державі можна було б швидко надати допомогу.

Володимир Зеленський зазначив перший крок у плані швидкого відновлення, стверджуючи, що початковий обсяг наших зусиль становить 17 мільярдів доларів і спрямований на критично важливі завдання, такі як реконструкція лікарень, шкіл, поліпшення життєво важливої транспортної та енергетичної інфраструктури [41]. Однією з найважливіших декларацій стало обговорення створення єдиної структури для координації міжнародної допомоги. До кінця року має бути створена спеціальна платформа, а в рамках Єврокомісії для цього буде створена окрема комісія.

Канцлер Німеччини вважає, що відновлення України буде сучасною ітерацією Плану Маршалла, призначеною для XXI століття. Ця ініціатива сприятиме утворенню міцної і стійкої України, яка стане ключовим виробником зеленої енергії, експортером індустриальних і сільськогосподарських товарів, цифровим гарнером з одними з найкращих фахівців в галузі інформаційних технологій. Крім того, Україна

визначається як потенційний член ЄС, який дотримується всіх відповідних інфраструктурних та правових рамок [1].

На нашу думку, держава має відповідати за реконструкцію стратегічних об'єктів, а місцева влада – за об'єкти соціальної сфери (оскільки місцева влада краще знає, які об'єкти мають бути першочерговими для реконструкції, а з якими варто трохи почекати), а громади мають більше контролю за якістю виконаних робіт. Необхідно чітко визначити джерела фінансування. Слід залучати міжнародних аудиторів (інші міжнародні інституції) для моніторингу надходження та використання коштів, а також запровадити в органах місцевого самоврядування механізм забезпечення прозорості видатків.

Вважаємо, що інноваційний економічний розвиток у відповідних регіонах може бути забезпечений лише шляхом формування спеціальних економічних зон, науково-виробничих парків (спочатку на підконтрольних, а потім і на непідконтрольних територіях). Це сприятиме розвитку нових високотехнологічних виробництв, збільшенню кількості робочих місць, експорту і т.д.

Загалом, варто зазначити, що бачення основних напрямів розвитку нашої країни є дуже близьким до бачення лідерів Європейського Союзу. Передбачається, що в майбутньому розпочнуться початкові етапи процесу відновлення, а саме створення підзвітної та прозорої системи антикорупційної реконструкції. Очікується, що після цього весь процес відновлення перейде під контроль Європейської Комісії. Це пов'язано з тим, що інтеграція України до Європейського Союзу має йти пліч-о-пліч з відновленням та реформами. Водночас, країни-донори повинні зберегти контроль над коштами, які фінансують відновлення України. Ключовим принципом на шляху до реконструкції та відновлення України буде дотримання принципу прозорості та підзвітності [9].

Як показує досвід інших країн, відновленню економіки передують політичне рішення про визначення моделі розвитку, що базується на геополітичному опортунізмі та національному патріотизмі. Успіх відновлення економіки України залежить від реалізації наступних послідовних етапів:

- впровадження стратегії відновлення і розвитку Донбасу та повернення

- Криму, розробленої вітчизняними науковцями та урядом;
- визначення головних (пріоритетних) напрямів розвитку, що забезпечують високу конкурентоспроможність товарів і послуг на зовнішніх ринках, та державна підтримка цих напрямів;
 - розробка та запровадження сучасної концепції відновлення економіки на засадах інноваційного розвитку з огляду на реальну геополітичну ситуацію.
 - розробка механізмів використання та контролю за запозиченими коштами;
 - прийняття законодавчих актів, направлених на усунення та недопущення процесів надмірної концентрації виробництва і капіталу, а також на запобігання виникненню монополій;
 - ухвалення відповідного законодавства, що забезпечить повну зайнятість, гідну оплату праці, продуктивність праці та цінову стабільність;
 - запровадження економічних механізмів попередження та протидії корупції;
 - створення вільних економічних зон та наукових парків;
 - розробка ефективної соціальної політики, політики, спрямованої на підвищення доходів і споживання населення [7].

3.3. Можливі сценарії економічного відновлення України

Повномаштабне вторгнення ще триває, але вже зараз необхідно готувати країну до післявоєнного відновлення. Вже зараз варто проводити оцінку збитків, завданих війною, і складати план відновлення економіки України, а також бачення того, що саме він має охоплювати. Урядовці та інші експерти дають різні оцінки втрат, яких зазнала сьогодні українська економіка. Серед них – падіння частки працюючих підприємств до 20% , падіння доходів бюджету на 50% наступного місяця (у річному обчисленні), річна інфляція на рівні 13,7%, зниження сільськогосподарського та експортного потенціалу на рівні 30% [17].

Наразі важко передбачити, принаймні в найзагальніших рисах, як розгортатиметься повоєнне економічне відновлення України. Однак важливо, щоб уряд і решта суспільства розуміли можливі сценарії цього процесу, а міжнародне співтовариство відіграло активну роль у післявоєнному відновленні економіки України. Долати руйнування та відновлювати українську економіку потрібно у три етапи. План, відомий як «U-24», який передбачає відновлення української економіки у три етапи, перший з яких вже реалізується і полягає у тимчасовому відновленні зруйнованих об'єктів, другий – у відновленні інфраструктури водо- та електропостачання, а третій – у відновленні міст та економіки в комплексі [19]. Спробуємо скоригувати цей план повоєнної відбудови, уточнивши його етапи наступним чином:

1. Першочергова відбудова зруйнованих житлових, промислових і військових об'єктів, підприємств енергетичної та транспортної мережі для забезпечення потреб жителів міст, які залишилися в них і частково повернулися після евакуації;
2. Повне відновлення зруйнованих житлових об'єктів та інфраструктури, частково за рахунок будівництва нових об'єктів, а також добудова промислового та військового секторів;
3. Повне відбудування промислових та військових об'єктів.

Змістовно розрізнятимуться роботи з відновлення об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення («Ж»), а також промислового та військового секторів («В»). Очікується, що перший етап відновлення мінімальних потреб населення та критично важливих об'єктів інфраструктури триватиме протягом майже двох років. Зосередимося на оцінках загальних втрат української економіки, які становлять 800 мільярдів доларів, з яких близько 40%, або близько 3,5 мільярдів доларів, це втрати для армії. З цієї суми близько 40%, або 320 мільярдів доларів, становлять витрати на відновлення інфраструктури життя людей (Л). За обмінним курсом 30 гривень за 1 долар це становить 9,6 трильйона гривень, або вдвічі більше довоєнного ВВП України.

Розглянемо можливість використання виділених коштів для відновлення української економіки протягом одного року. З урахуванням великої кількості тимчасово безробітних працівників з різних галузей промисловості, на першому етапі можна мобілізувати до 1 мільйона працівників протягом короткого часу.

При середньомісячній зарплаті в розмірі 15 000 гривень на місяць для учасників відновлення життєзабезпечення, річні витрати на зарплату становлять: $15,000 \text{ грн} * 12 \text{ місяців} * 1 \text{ млн осіб} = 180 \text{ млрд грн}$. Додатково слід додати 22% єдиного соціального внеску (ЄСВ), що становить близько 40 млрд грн. Загальні витрати на зарплату становлять: $180 \text{ млрд грн} + 40 \text{ млрд грн} = 220 \text{ млрд грн}$. Вартість матеріалів, оцінена приблизно в 2,5 рази від заробітної плати, може бути оцінена наступним чином: $220 \text{ млрд грн} * 2,5 = 550 \text{ млрд грн}$.

Отже, загальні витрати на відновлювальні роботи, враховуючи 15% запланованої економії, складають $1,15 * (220 \text{ млрд} + 40 \text{ млрд} + 550 \text{ млрд}) = 977,5 \text{ млрд грн}$ на рік. Ймовірно, економіка країни не зможе поглинути більше коштів, і для цього може знадобитися залучення додаткових закордонних будівельних потужностей. Ураховуючи обсяги будівельних робіт, які виконуватимуться турецькими компаніями в Україні у 2020-2021 роках, можна очікувати додаткового повернення іноземних компаній, приблизно 20 млрд доларів США або 600 млрд грн на рік, що разом складає $977,5 \text{ млрд} + 600 \text{ млрд} = 1,577,5 \text{ млрд грн}$ на рік.

Враховуючи, що Україна профінансувала будівництво 5098 км доріг та 250 штучних споруд в 2021 році за сумою 106 млрд грн, можна припустити, що вона зможе покрити витрати на відновлення життєзабезпечення на першому етапі в розмірі 200 млрд грн. Ще 20 млрд грн мають бути покриті місцевими та регіональними органами влади, а інші 1,835 млрд грн або 61 млрд доларів США - це частина коштів, які було конфісковано у РФ і призначено для відновлення української економіки як «репарації». Масштаби відновлювальних робіт у промисловому та військовому секторах (В) під час фази 1 залежатимуть від здатності знайти наступні джерела фінансування в короткостроковій перспективі:

- ремонтні кошти від РФ на відновлення виробничого сектору щонайменше ще \$30 млрд;

- фінансування з міжнародного інвестиційного пулу для відновлення і розвитку української економіки (у вигляді т. зв. «плану Маршалла» для України) не менше 30 млрд дол.
- довгострокова фінансова підтримка відновлення військової інфраструктури на основі «ленд-лізу» 20 млрд дол.
- надходження коштів від власників бізнесу на суму близько 30 млрд грн, або 1 млрд дол.

Таким чином, загальний обсяг коштів, акумульованих протягом 1-го етапу для відновлення промислового та військового секторів, може становити близько 80 млрд доларів США, або 2 400 млрд грн, а загальний обсяг коштів, виділених протягом 1-го етапу на ці два сектори, може становити 4 485 млрд грн. Прогнозується, що другий етап відновлення української економіки вимагатиме близько 15 трильйонів гривень. На цьому етапі можливе вивільнення значної кількості робочої сили для проведення відновлювальних робіт, оскільки багато компаній повернуться до роботи, що може обмежити річний обсяг відновлювальних заходів:

1. у сфері життєво важливої інфраструктури (Л):

- за рахунок бюджетів та коштів держави і місцевих органів влади – до 100 млрд грн;
- за рахунок коштів іноземних компаній – 30 млрд доларів США, або 900 млрд грн, за рахунок коштів ремонтного фонду;
- коштом інвестиційного фонду в рамках програми «План Маршалла для України» – не менше \$20 млрд, або 600 млрд грн, які будуть спрямовані на фінансування інноваційних проєктів у сфері життєзабезпечення;
- загалом 1,6 трлн грн на рік;

2. у сфері промислової та військової інфраструктури (С):

- витрати ремонтних фондів - у розмірі 20 млрд доларів США, або 600 млрд грн;
- витрати інвестиційного фонду в рамках Плану Маршалла для України - у розмірі 20 млрд доларів, або 600 млрд грн;

- витрати на довгострокову фінансову допомогу на основі «ленд-лізу», що становить 10 мільярдів доларів, або 300 мільярдів гривень, загалом 1,5 трильйона гривень на рік.

Тривалість другого етапу визначається досягненням його мети, а саме повного відновлення умов проживання в містах, вартістю 7,545 трлн. грн. (9,6 трлн. грн. всього – 2,055 трлн. грн. на першому етапі). Якщо взяти до уваги щорічний обсяг коштів, що спрямовуються на відновлення умов проживання, який становить 1,6 трлн грн, то тривалість другого етапу становитиме приблизно $7,545 : 1,6 = 4,75$ року, або 4 роки і 9 місяців. Отже, протягом другого етапу обсяг відновлювальних робіт у промисловому та оборонному секторах (В) становитиме $1\,500$ млрд грн * 4,75 року = 7 125 млрд грн, а загалом для двох секторів: $(1,6 + 1,5) * 4,75 = 14\,725$ млрд грн.

Повне відновлення зруйнованих об'єктів може зайняти 9,5 років. Сума, що залишилася на третій етап, є різницею між загальною сумою 24 000 млрд. грн. та сумами, використаними на першому та другому етапах: $24 - 4,485 - 1,6 * 4,75 - 1,5 * 4,75 = 4,8$ трлн. грн. Якщо темпи залучення коштів з другого етапу в сектор В залишаться на рівні 1,5 трлн грн на рік, то тривалість третього етапу становитиме $4,8 : 1,5 = 3,2$ роки. Загальна тривалість процесу повного відновлення зруйнованої економіки становитиме : $1,5 + 4,75 + 3,2 = 9,45$ років [40].

Динаміка виділення коштів на підтримку відновлення української економіки протягом трьох етапів проілюстрована на графіку нижче. Зрозуміло, що такий досить стислий графік виділення коштів на відбудову української економіки можливий лише за умови акумуляції потрібних коштів з перелічених у таблиці джерел фінансування.

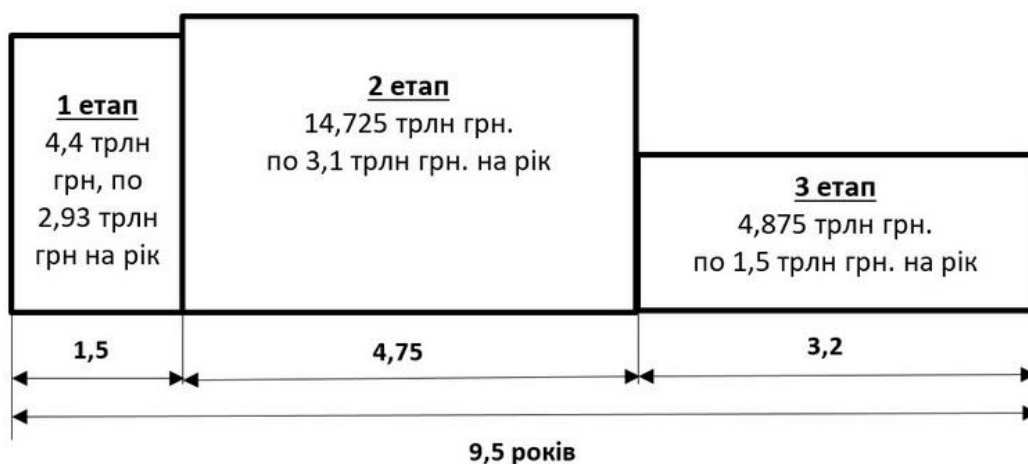

Рис 3.3 Діаграма освоєння коштів та тривалості періоду післявоєнного відновлення економіки України

Таблиця 3.3

Фонди фінансування відновлення економіки України

Джерело фінансування	1 етап		2 етап		3 етап		Загалом	
	За рік	Усього	За рік	Усього	За рік	Усього	млрд грн.	млрд дол.
Держбюджет і бюджети громад	146,6	220	100	475	–	–	695	23,17
Репараційні і кошти	1223,3 600	1835 (Ж) 900 (В)	900 600	7125	600	1920	11780	392,7
Міжнародний інвестиційний фонд	600	900	600 (Ж) 600 (В)	5700	600	1920	8520	284
Програма «ленд-лізу»	400	600	300	1425	300	960	2985	99,5
Кошти бізнесу	20	30	–	–	–	–	30	1
разом	2990	4485		14725	1500	4800	24010	800,36

Джерело [42].

Приведені в таблиці дані стосовно фондів фінансування відновлення економіки України в цілому співпадають з опублікованими оцінками. Отже, темпи акумулювання потрібних фондів фінансування стають найважливішими чинниками реалізації, а краще – значного скорочення даного сценарію.

Висновки до розділу 3

Порівнюючи досвід інших країн з вітчизняним, ми виявили деякі спільні аспекти, такі як важливість інфраструктурних і соціальних реформ, підтримка малих підприємств і підвищення інвестицій в основні галузі економіки. Водночас, ми врахували особливості українського контексту, такі як геополітичне положення та особливості повномасштабного конфлікту на в країні. Було розроблено рекомендації для України. Вони включають в себе необхідність впровадження інноваційних підходів у відновленні, покращення бізнес-клімату, залучення інвестицій та підтримку розвитку малих і середніх підприємств. Також, важливо активно залучати міжнародну допомогу та співпрацювати з міжнародними партнерами для досягнення успішного відновлення. Підкреслюється важливість адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій та відмінностей. При цьому наголошується, що ефективна стратегія економічного відновлення України вимагатиме інноваційності, синергії зусиль та тісної співпраці як на національному, так і міжнародному рівні.

ВИСНОВКИ

У роботі було порушено питання економічного відновлення країн після збройних конфліктів. Здійснений аналіз допомагає зробити загальні висновки:

– Досліджуючи питання впливу збройних конфліктів на економіку країни, ми виявили, що такі конфлікти мають значний та негативний вплив на економічний розвиток країни. Збройні конфлікти призводять до серйозних збитків та руйнувань у різних секторах економіки. Економічний вплив включає втрати від знищення інфраструктури, виробничих потужностей та людського капіталу, зменшення інвестицій та погіршення бізнес-клімату. Збройні конфлікти також можуть призводити до втрати доступу до ринків та ресурсів, що може вплинути на зовнішню торгівлю та загальну економічну стійкість країни. Подібні конфлікти створюють загальну невпевненість та неспокій серед інвесторів та підприємців, що призводить до зменшення інвестицій та зниження економічного зростання. Відновлення після збройного конфлікту є складним завданням, і вимагає значних зусиль та ресурсів. Країни, які пережили конфлікти, повинні розробити стратегії відновлення та стабілізації, спрямовані на відновлення економічної активності, підтримку підприємств та створення нових можливостей для зайнятості. Міжнародна співпраця та підтримка також можуть відігравати важливу роль у відновленні країни після конфлікту. Отже, вплив збройних конфліктів на економіку країни є суттєвим та вимагає комплексного підходу до відновлення та стабілізації. Розв'язання цього питання передбачає співпрацю національних та міжнародних громадських та господарських суб'єктів для досягнення сталого економічного розвитку.

– Було визначено, що основними інструментами відбудови є інфраструктурне відновлення, фінансова підтримка, створення сприятливого інвестиційного клімату та підтримка малих та середніх підприємств. Розглянуті практики свідчать про важливість ролі реформ в управлінні, в тому числі антикорупційних заходів та модернізації адміністративних процедур. Подолання труднощів у сфері освіти та підготовки кваліфікованих кадрів також виявилось суттєвим аспектом відновлення економіки після конфліктів. Міжнародна підтримка

та залучення фінансових ресурсів виявилися важливими умовами успішного відновлення економіки в країнах, що постраждали від збройних конфліктів. Зарубіжний досвід та інноваційні практики також можуть бути вельми корисними для українського контексту. Загалом, ці висновки підкреслюють важливість ретельно спланованої та комплексної стратегії відновлення, яка враховує різноманітні аспекти інфраструктури, економіки, управління та освіти. Тільки такий підхід може сприяти успішному відновленню економіки в умовах післяконфліктних та кризових ситуацій.

– Визначено, що міжнародні зв'язки можуть стати ключовим фактором успіху в процесі відбудови економіки країни, яка постраждала від конфлікту. Важливо враховувати декілька ключових аспектів у цьому контексті. По-перше, міжнародні зв'язки можуть призвести до надходження зовнішніх інвестицій та фінансової підтримки. Залучення фінансових ресурсів з-за кордону може значно полегшити завдання економічного відновлення, дозволяючи виділяти кошти на реконструкцію, відновлення інфраструктури та стимулювання господарської діяльності. По-друге, міжнародні зв'язки дозволяють отримувати технічну та інституційну підтримку від міжнародних організацій і партнерів. Це може включати надання експертної допомоги в управлінні, розробку реформ та впровадження сучасних практик. По-третє, міжнародні зв'язки сприяють інтеграції країни в світову спільноту, що може відкривати нові можливості для зовнішньої торгівлі та економічного зростання. У підсумку, висновок з цього дослідження підкреслює, що успішне економічне відновлення після збройних конфліктів неможливе без ефективних міжнародних зв'язків та співпраці з міжнародними партнерами. Залучення зовнішніх ресурсів, технічна підтримка та інтеграція в світову спільноту є ключовими чинниками у досягненні успіху у відновленні економіки після конфліктів.

– Аналіз різних моделей економічного відновлення, які реалізуються в державах, що постраждали від збройних конфліктів, свідчить про велику різноманітність підходів та можливість вибору найкращої моделі в контексті конкретної ситуації. Деякі країни надають перевагу моделі швидкого відновлення, спрямованої на негайне відновлення інфраструктури та стимулювання господарської діяльності. Ця модель допомагає швидко відновити основні функції економіки та

забезпечити збереження робочих місць. Інші країни обирають модель структурної трансформації, яка передбачає глибокі економічні реформи та перебудову господарства. Ця модель спрямована на створення стійких та конкурентоспроможних економік на майбутнє. Крім того, існують гібридні моделі, які поєднують елементи обох підходів. Вони намагаються поєднати швидке відновлення з глибокими структурними реформами. Вибір моделі економічного відновлення повинен базуватися на конкретних умовах та завданнях країни, що постраждала від збройних конфліктів та відповідати потребам та меті країни, що намагається відновити свою економіку після збройних конфліктів.

– Встановлено, що впровадження інновацій стає ключовим чинником у відновленні та підвищенні ефективності економічного розвитку в країнах, що пережили збройні конфлікти. Один з основних висновків полягає в тому, що інновації можуть значно полегшити процес відбудови економіки. Інновації можуть стосуватися не лише виробництва та технологічних аспектів, але й соціальних та організаційних аспектів економічного розвитку. Створення сприятливого середовища для інновацій та підтримки досліджень і розвитку може сприяти відновленню після конфліктів та створенню стійкої та конкурентоспроможної економіки. Зарубіжний досвід підкреслює важливість співпраці між урядовими структурами, бізнесом та науково-дослідними установами для створення сприятливого інноваційного середовища. Підтримка стартапів, надання фінансової підтримки для новаторських проектів, та створення освітніх програм в області інновацій є ключовими чинниками у розвитку інноваційного потенціалу. Загальний висновок полягає в тому, що інноваційні практики грають важливу роль у відбудові економіки після збройних конфліктів. Вони сприяють створенню стійкої, ефективної та конкурентоспроможної економіки, яка може забезпечити стабільний розвиток країни в майбутньому.

– Досліджено, що підтримка з боку міжнародної спільноти та фінансові ресурси вирішують кілька ключових завдань і сприяють досягненню успішних результатів у відновленні економіки. По-перше, міжнародна підтримка дозволяє залучити додаткові ресурси, необхідні для проведення реформ та інвестицій у різні сфери економіки. Це допомагає забезпечити розширення виробництва, створення

нових робочих місць, покращання інфраструктури та підвищення загального рівня життя населення. По-друге, міжнародна підтримка може включати технічну експертизу та консультації, які допомагають урядовим структурам країни розробити та впровадити ефективні стратегії відновлення та розвитку. Це сприяє підвищенню кваліфікації кадрів та покращанню управління. По-третє, міжнародна підтримка сприяє створенню стабільного інвестиційного клімату в країні, що відновлюється, що приваблює іноземних інвесторів та сприяє розвитку бізнесу. Це може стимулювати інноваційні та підприємницькі ініціативи.

– Було з'ясовано, що порівняння досвіду в Україні та зарубіжних країнах у подоланні наслідків збройних конфліктів є ключовою складовою для розробки оптимальних стратегій та прийняття практичних рішень в контексті України. Дослідження вказує на те, що країни, які успішно впоралися з наслідками збройних конфліктів, приділяли особливу увагу соціальному відновленню та психологічній підтримці населення. Цей підхід спрямовувався на відновлення соціальних структур та психологічну реабілітацію громадян, сприяючи зниженню соціальної напруги та прискоренню відновлення суспільства. Другий важливий висновок полягає в економічному відновленні. Успішні країни надавали перевагу створенню сприятливого інвестиційного клімату, стимулюванню підприємництва та інновацій. Це сприяло прискоренню відновлення економіки та створенню нових можливостей для розвитку. Третій важливий висновок полягає в міжнародній підтримці та співпраці. Успішні країни активно співпрацювали з міжнародними організаціями та партнерами, що дозволило їм отримати необхідну підтримку та ресурси для відновлення. Порівняння досвіду України та зарубіжних країн у подоланні наслідків збройних конфліктів допомагає виділити корисні уроки та стратегії для України. Практичне використання цих висновків сприяє подоланню викликів, пов'язаних з відновленням після збройних конфліктів, та сприяє розвитку стійкої та процвітаючої майбутньої.

– Підготовлені рекомендації щодо стратегії відбудови економіки мають вирішальне значення для України та визначають основу для подальшого розвитку країни. Зазначені рекомендації допоможуть виокремити основні напрями та кроки,

які слід вжити для відновлення економіки України після збройних конфліктів. Вони враховують найкращі практики зарубіжних країн та адаптовані до конкретних умов України. Рекомендації охоплюють такі аспекти, як соціальне відновлення, психологічна підтримка населення, створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримка підприємництва та інновацій, а також важливість міжнародної співпраці та залучення фінансових ресурсів. Впровадження цих рекомендацій допоможе Україні впоратися з викликами, пов'язаними з економічним відновленням та сприятиме створенню стійкого та процвітаючого майбутнього.

– Аналіз розвитку економічної ситуації в Україні після завершення збройних конфліктів показує, що країна стикається з рядом можливостей та викликів в період післявоєнного відновлення. З одного боку, завершення конфліктів створює можливості для відновлення та розвитку економіки. Відновлення інфраструктури, підтримка підприємництва та приваблення інвестицій можуть сприяти економічному зростанню та покращанню благополуччя громадян. З іншого боку, післявоєнний період також супроводжується численними викликами. Підвищення економічної стабільності та соціального відновлення вимагають часу та ресурсів. Країна повинна долати економічні труднощі, забезпечувати психологічну підтримку для постраждалих та зміцнювати соціальні структури.

– Важливо також акцентувати на міжнародній співпраці та підтримці для забезпечення успішного післявоєнного відновлення. Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами може забезпечити Україні необхідні ресурси та експертну підтримку. Отже, після завершення збройних конфліктів в Україні відкриваються перспективи для економічного відновлення, проте цей процес вимагатиме ретельного планування, реформ та міжнародної співпраці для досягнення стійкого та процвітаючого майбутнього для країни та її громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчева Н. О., Єфремов А. О. Досвід повоєнної відбудови та модернізації економіки Німеччини: можливість імплементації в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. С. 1–19.
2. Блохін П. В. Державна політика миробудівництва та її вплив на економічну безпеку держави. *Економічний простір*. 2021. № 169. С. 40–46.
3. Блохін П. Основні характеристики миротворчої функції економічної безпеки. *Норвезький журнал розвитку міжнародної науки*. 2020. № 39. С. 16–20.
4. Бородіна О.А., Ляшенко, В.І. Повоєнне відновлення економіки: Світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С 121–134.
5. Вітер О. М., Килин О. В., Стручок Н. М. Європейські стратегії післявоєнної відбудови економіки. *Таврійський науковий вісник. серія: економіка*. 2023. № 16. С. 15–21.
6. Дирда А.О., Філіппов В.Ю., Хінев І.І. Адаптація системи мотивації праці персоналу на інноваційних підприємствах сталого розвитку під час воєнного стану в Україні. *Грааль науки*. № 16. С. 72–79.
7. Долгова Л. І., Іваненко В. І., Пазиніч О. В. Роль іноземного інвестування у відновленні економіки України. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. С. 1–15.
8. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Економіка та управління – Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. № 6. С 1–11.
9. Дяченко Т. А. Вектор інтенсивного зростання економіки України: свідомий вибір та історичний досвід. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Економічні науки*. 2018. №1. С. 189–195.
10. Зозулевська Т.І. Цифрові інструменти для відновлення економіки України після повномасштабного вторгнення. 2022. С. 1–2.
11. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. №

1. С. 75-89.

12. Іляш О. І., Блохін П. В. Становлення економіки миробудівництва у системі економічної безпеки держави. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 45–52.

13. Колінець Л. Б., Радинський С. В. Вплив зростання військових витрат на економічний розвиток країн. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. С. 1–6.

14. Кострубіцька А. Управлінський аспект повоєнної відбудови України: досвід Боснії і Герцеговини. *Механізми публічного управління*. 2022. С. 43–47.

15. Крехівський О., Саліхова О. Повоєнна модернізація промисловості: внутрішні та зовнішні ресурси. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. Т. 125, № 6. С. 83–104.

16. Маркушин О. Г. Відбудова міської інфраструктури у повоєнний період: зарубіжний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 3. С. 114–119.

17. Новик Т. Повоєнна відбудова України у контексті довоєнних економічних проблем. *Грааль науки*. 2023. № 30. С. 44–49.

18. Нонік, В. В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. С. 1–10.

19. Носирєв О. Повоєнна промислова політика відновлення економіки. *Механізм економічного регулювання*. 2023. № 2. С. 41–48. Окабе Й. Система сталого розвитку економіки Японії (1600–2020): чому сталося «економічне диво»? *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. С. 5–8.

20. Олег П. Економіка України у воєнний час: Міжнародна допомога та політика зростання. 2022. № 3. С. 75–98.

21. Олишева Є. О., Грищенко О. Ф., Макаренко Є. В. Аналіз досвіду країн «азійських тигрів» для формування стратегічних напрямів науково-технічного розвитку вітчизняних промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. С. 1–9.

22. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. С. 1–10.

23. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для

України. *Міжнародні економічні відносини європейських країн*. 2022. № 2. С. 190–207.

24. Приймакова Ю. А. Інвестиційно-інноваційні процеси в Україні: сучасний стан та зміни у постконфліктний період. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 117–128.

25. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 13.12.2022 № 2849. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 23.09.2023).

26. Рудік О. Повоєнна відбудова та трансформація України: концептуальний підхід ЄС. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. Т. 15, № 1. С. 58–66.

27. Серьогіна Д., Базецька Г., Жовтяк Г. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 1–6.

28. Старченко Г. В. Базові аспекти світового досвіду відновлення економіки після війни. *Національна безпека України в умовах сучасних викликів*. 2023. С. 67–68.

29. Федець А. В. Державна соціально-економічна політика у сфері фінансової безпеки в контексті стабілізації: фактори суспільних викликів та загроз. *Державне управління*. 2023. № 3. С. 79–84.

30. Філіппов В., Янгулов Е. Вплив російської інтервенції на українську економіку. *Основи сучасних наукових досліджень*. 2023. С. 32–34.

31. Череп А. В., Лещенко А. А. План відновлення для України. *Реформування міжнародних економічних відносин і світового господарства в сучасних умовах*. 2023. С. 50–52.

32. Янгулов Е.П., Кулмамадова А.Д. Особливості впровадження стратегії сталого розвитку в Україні. *Сучасний менеджмент економічних систем в координатах парадигми сталого розвитку: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. С. 72–74.

33. Amosha O., Pidorycheva I., Zemlankin A. Key trends in the world economy development: new challenges and prospects. *Science and innovation*. 2021. № 1. P. 3–17.

34. Didkivska L. Italian «Economic miracle»: successful experience in managing post-war recovery. *History of the national economy and economic thought of Ukraine*. 2022.

№ 55. P. 102–116.

35. Domonkos E., Schlett A. Financial reconstruction in central and Eastern Europe after world war I: The case of Hungary. *West Bohemian Historical Review*. 2021. №11(2). P. 209–234.

36. Elhefnawy N. The post-cold war contraction of western europe's armies: a note. *SSRN electronic journal*. 2022. P. 1–20.

37. Latysheva O. V., Chemerys Y. T. Investigation of the State of Investment Support of Sustainable Development of the Leading Branches of the National Economy of Ukraine. *Economic Herald of Donbass*. 2018. № 4. P. 94–99.

38. Mallett R., Pain, A. Post-war recovery and the role of markets: Policy insights from six years of research. *Global Policy*. 2018. № 9 (2). P. 264–275.

39. Oliinyk O. Japanese «Economic miracle»: historical development of the country in the period of 1945–1991. *Bulletin of taras shevchenko national university of Kyiv history*. 2021. № 148. P. 46–57.

40. Rudy, K. Military economy and economic growth: Bidirectional effects in transition economies of Eurasia. *Global Journal of Emerging Market Economies*. 2022. № 14(3). P. 285–300.

41. Sliusar S. Organization of accounting in public sector institutions of Ukraine: international context. *University economic bulletin*. 2022. № 53. P. 88–93.

42. Сценарій післявоєнного відновлення економіки України. По той бік діалогу. URL: <https://dialogueparty.site/article/view/scenariy-pislyavoyennogo-vidnovlennya-ekonomiki-ukrajini/> (дата звернення: 10.09.2023).